

DESIDERII SPRETI
RAVENNATIS
LIBRI III.

- I. De amplitudine.
II. De vastatione.
III. De instauratione

VRBIS RAVENNAE.

Ad Serenissimum Principem

FRANCISCVM MARIAM
FELTRIVM DE RVVERE,
VRBINI &c. DVCEM
AMPLISSIMVM.

VENETIIS, Ex Typographia Guerrae.
M D LXXXVIII.

RECEIVED
MAY 12
1861

PAID
MAY 12
1861

UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARY

SERENISS. PRINCIPI
FRANCISCOMARIAE FELTRIO
DE R V V E R E, V R B I N I &c.
Duci amplifs. Domino suo colendis.

ENTESIMVS iam agitur annus, cum
Desiderius Spretus latino stylo de antiqui-
tate, ac dignitate urbis Rauenna scripsit, ut
eam partem sui ortus patria tribueret, quam
ipsa sibi vendicarat. In quo munere ita di-
ligenter, fideliterq. veritatem spectauit, ut
omnes, qui deinceps de hac ciuitate scripserunt, tam externi,
ut Leander Albertus, quam nostrates, inter quos fuit Ioannes
Petrus Ferretus Episcopus Lauellinus, vir singulari doctrina,
varijsq. litteris eruditus, & Hieronymus Rubens; cui paucos,
ne dicam paucissimos, hac tempestate doctrina praestantes cogno-
scimus; ipsius Desiderij scripta sint secuti: Ipseque Rubens, qui la-
bore incredibili, & grauissima eruditione, latissime, ad haec nostra
tempora, latinè item scripsit de eadem re libros decem, non solum
hac eum laude non defraudat, sed veridico, elegantissimoq. elogio
praeclarissimis titulis extollit, atq. commendat: tantiq. illum facit,
ut cum proximis diebus Venetias se contulisset, ut decem illas
Historia sua Rauennatis libros, decem iam & septem annis Ve-
netijs quoque impressos, & amplissimo, ac semper ab hac nostra
Ciuitate, amabili, ac lacrymabili, Augustissimoq. Cardinali Vrbini-
natium, Celsitudinis tuae patrio, dicatos, rursus praelo traderet,
una cum Appendice posteriorum annorum, voluit etiam, rara,

Et planè honestissima nobilis animi, ac virtute pradi ingenuitate permotus, ut hoc Desiderij opus, ante prælo traderetur, edereturque, quam suum: Ausi autem sumus, ego, & Pomponius frater, necnon & Timotheus, ac Ioannes, qui omnes recta linea ob ipso Desiderio ab auo nostro descendimus, Serenissimo Celsitudinis tuæ nomine hoc opus obsignare, atque illustrare, sperantes fore, ut quemadmodum summa tuorum maiorum in nostram familiam semper fuit beneuolentia, ita tu quoque non dedigneris benigne, ac hilari vultu accipere eam significationem eiusdem cultus, quæ nunc prabetur hoc edendo libro: qui licet per se exiguus est, tamen cum maximam præ se ferat nostram, in celsitudinem tuam, obseruantiam, sitq. eius auctoris, qui, ut dictum est, primus fuit, qui reuocauerit ex altissima obliuione, ampliudinem huius patriæ, & patefecerit ceteris adiuu, qui post ipsum latius scripserunt, longe maiorem haberi posse existimamus. Ipse ergo a celsitudine tua summopere contendo, nostrum omnium nomine, ut hunc benigno vultu accipere ne dedignetur: idq. eo magis contendo, quòd propinquis his meis placuit, ut ego perinde ac grandiore inter ipsos ætate, & quia Romæ, in istaq. felicissima Ditione tua, & alibi, in familia amplissimi ipsius Cardinalis benigne ab eo, amanterq. complexus, vixerim, hunc librum Celsitudini tuæ dicarem, ac dederem: Quòd libentissime facio, Deumq. opt. Max. rogo, ut omnia Celsitudini tuæ fortunet, ac feliciter vertat; Quod & Spretorum omnis familia precatur. *Rauenna. Kal. Iunij. M D LXXXVIII.*

Celsitudinis tuæ Serenissima

Humillimus seruus

Bonifacius Spretus.

BRVNI GIARDINI CIVIS,
ET CANONICI RAVENNATIS.

*ISTORIA Spreti, tunc umbris condita, surgit
Nunc lucem prabens cuilibet arte sua.
Hanc omnes venerantur ubique, ut gramina Solem,
Prouenit ex cuius lumine quisque vigor.*

DONATI MONII TORNANIENSIS.

*VID post funereos rogos
Extentum Aeacide Magnanimo Duci
Magno Anchysidae: fero
Regi Threicio: Sisyphidae: & Phrygi
Acuum protulit Hectori?
Quo nostra hac tetigit Gracia secula
Bello lethifero insolens?
Ad nos excidium quid lacrymabile
Vrbis Dardania tulit?
An non id calamo tu tribuas sacro
Vatum, qui are perennius
Ipsum perpetuo quod retulit, facit?
At si qua cecinit Maro,
Et qua Meonides, non lubricum teres
Tempus: vita perennior
Te Desiderio sit patria tua.
Nec te ferre per arduos
Astrorum celebrem fama beator
Desitet vaga limites
Nostri ingens decus, & gloria seculi.*

FRANCISCI CAMERANI RAVENNATIS.

*T Spreta patria historias desideret omnis,
Has Desiderius Spretus ubique legit:
Munera quis Spreti spernat? spernentus at ille,
Qui putet à Spreto spreta legenda dari.*

Magnifico, ac Clarissimo domino
NICOLAO FOSCARO
PATRITIO VENETO,

Iacobus Franchus Rauennas. S. P. D.

CVM eam historiam, Vir Magnifice, quam superioribus annis conciuis noster Desiderius Spretus vir, mea sententia, peritissimus, multa; & doctrina, & scientia præditus, de Vrbs nostra origine, ac de nonnullis eius gestis eleganti stilo conscripsit: eius filius Ioannes Baptista Iureconsultus haud incelebris imprimebam et traditurus, me varijs alioquin, multiplicibusq; tum curis, tum etiam negocijs distractum, maximo studio rogauit, atq; adeo orauit, vt vellem prius hunc libellum diligenter recognoscere, deinde aliquando interesse, dum imprimeretur: nequaquam ignarus solere multa in libris ab impressoribus deprauari, immutari, corrumpi, atq; inuerti. Quorum indiligentia non mediocrem Latine linguæ afferri iacturam utinam mea falso iactaret oratio. Homini ego amicissimo, quem vnice diligerem, cuiq; me carissimum esse sentirem, non potui quicquam denegare, præsertim iusta petenti. Itaq; eam historiam accurate recognoui adhibito quantulumcunque in me est iudicio, intermissisq; interdum laboribus, et curis, quæ assidue animum meum & fatigant, & impediunt: dabam operam, vt adessem castigator, & eorum, quæ imprimebantur recognitor nequaquam indiligens. Ergo cum iam esset ad calcem operis ventum, cumq; labori suprema manus imposita: cæpi egomet mecum cogitare, vnaq; Ioannes Baptista, cui nam potissimum ex amicis hunc librum mittere uenis legendum, cui futurus esset non iniucundus. Inter cogitandum autem succurrit, te eum esse, qui semper urbem nostram summo amore fueris prosecutus: nosq; maxima charitate foveris, defenderis, tutatus, atq; amplexus fueris. Te item cuius Auo Venetorum Principe existente Vrbs nostra Rauenna fausto omine in Venetam venit fidem, ac ultro se Senatui vestro obtulerit, dederit, ac dedicauerit. De quare latius apud hanc nostram historiam est legere. Te igitur unum ex omnibus Vir Magnifice, simul & doctissime delegimus: cui hunc libellum duximus mittendum futurum testem, amoris, fidei, obseruantia Rauennatis populi erga te, ac auum tuum quocunque tempore de nobis, ac de Repub. nostra optime meritum: cuius manibus nunquam desinet quisquam nostrum debere quoad erit vita superstes: Suscipias rogamus hanc historiam nostram libenti animo, & cum per ocium licet eam ne graueris perlegere. Videbis ibi, ac cognosces de Rauennatibus quos velim tibi persuadeas esse, futurosq; perpetuo tibi, & tuis omnibus deditissimos. Inprimisq; ego ingenium quantulumcunque est, operam, curam, diligentiam mentem, totum denique me ipsum tibi polliceor, atque offero. Vale vir Magnifice, Iacobumque Franchum tuum diligas.

M. cccclxxxix. vij. Calend. Septembris.

AD EQVESTRIS ORDINIS
VIRVM CLARISSIMVM DOMINVM
IACOBVM ANTONIVM MARCELLVM
PATRITIVM VENETVM.

ON sum nescius, Eques illustris, quàm
grandem, quamq. humeris meis impa-
rem prouinciam susceperim, qui Rauen-
næ Urbis antiquissimæ amplitudinem,
qui vastationem, eiusque instauratio-
nem quàm breuissime recensere decre-
uerim. Quod arrogantiae tamen haud
uelim adscribas: Verum incredibili potius pietati, quæ me
nuper ad patriæ reliquias inuestigandas, proq. ingenioli
mei tenuitate illustrandas impexit. Quod sane munus eo
mihi libentius obeundum fuit: quo id maioris & iocundita-
tis, & operæ precij fore legentibus animaduertērem: ubi
quis uelut in speculo quodam uices conspiceretur huma-
nas, disceretque quàm parum secundis in rebus confidere
liceat, quando quidem Urbis amplissimæ cadauera, ac rui-
nas aspiciet, nec desperandum aduersis, ubi eandem il-
lam hoc tempore in dies coalescere. ac reuirescere sense-
rit. Verum enimvero cum circumspecerem quem potissi-
mum donarem hoc munere, Tu occurristi uir inprimis am-
plissime, quem alterum ista in republ. Scipionem, aut Pri-
scum illum tui generis Principem M. Marcellum audeo di-
cere: cuius ductu, & auspicio, ut cetera tua longe præcla-
riora facinora fileam, nostra hæc ciuitas e crudelissimis ty-
rannorum faucibus ad augustum Venetorum desciiuit Impe-
rium. Quod tam & si paulo post tuum hinc discessum conti-
gerit,

gerit, id tamen tua singularis industria, ac spectata prouidentia optimum quemque subleuando, ac prauos deprimendo, ciuiumque omnium beniuolentiam alliciendo nimirum effecit. Qua ex re Rauennatem illum esse profecto negauerim, qui uenerandum hoc Iacobi Antonij nomen suo in corde cælatum non habeat. Quo quidem munere nostro eo libentius te donare constitui, quo & laborum meorum iudex existas, & amorem meum erga te præcipuum, & summam in Venetos obseruantiam, fidem, ac deuotionem recognoscas. Accipies igitur Urbis huius nostræ, immo uestræ, immo tuæ monumenta uetustissimis deprompta codicibus. Accipies & una hunc animum, qui dignitati tuæ semper ab ipsis, ut aiunt, unguiculis deditissimus fuit: qui nuper has lucubrationculas nomini tuo ueluti cuidam numini suo dicauit: quibus amplitudinem tuam plus sane splendoris, & nominis, quàm ceterorum omnium, uel doctissimorum inditium daturam confido. Vale.

DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

De Origine & amplitudine Urbis Rauennæ

LIBER PRIMVS.

AVENNA, Vrbs antiquissima, loco quidem delectabili sita est, atque agro sane fertilissimo eorum, quæ ad usum hominis pertinent: frumento, scilicet ac pecori quàm maxime accommodato: aliacubi uero saltuoso, & aquis munito: per quem & amnes non exigui, & nonnulli pro moenibus ciuitatis labuntur, suburbiaq; disterminant. Aliqui uero aliunde per agrum decurrentes, Adriaticum influunt mare: unde commodè potest se interdum uenationibus & piscatione exercere iuuentus. Plures autem, dum mare irrumpunt ea flumina, portus efficiunt. In primis spatiosum illud ostium Spineticum. Quod nominis mutatione Primarium dicitur. Secundum illud Pirotoli. Tertium quod nunc Sanctæ Mariæ in portu denominatur. Quartum uero Classicanum. Quintum, quod Geruasium plures appellare

A con-

consueuerunt. Ex quibus permulta commoda, ac utilitates non mediocres incolæ capere possunt. Fossam item habet nauigia ferentem, quæ in fluuium Eridanum deriuat, per quã è Liguria, & ex alijs Italiæ partibus mercium, & multarum rerum copia Rauennam ratibus aduehitur. Habet præterea Vrbs ipsa aerem satis humanæ naturæ conuenientem: qui maiorem quoque in dies temperiem suscipit: fuerat aut olim saluberrimus, ut antiquissimus orbis descriptor Strabo de Rauenna locutus, his uerbis memoriæ prodidit. Cum à mari fiunt inundationes, non mediocrem accipit maris partem, adeo ut uniuersa cœnoscitas: hinc fluctu marino, hinc fluminibus alluentibus, tetrum medicatur odorem. Hoc igitur pacto saluberrimus comperitur locus, unde gladiatoribus educandis, ac exercitatione erudiendis, hunc idoneum lanistæ locum designauere. Inter cætera eius loci mirabilia, illud est, quòd palustribus in locis, aer innoxius est, quemadmodum ad Alexandriam Aegypti, paludis uitium æstate propulsatur propter amnis incrementum simul etiam eua nescente cœno. Huius autem loci salubritas L. Vitruuij in libro, qui de Architectura inscribitur, ubi plures innoxij aeris causas affert, lucidissimo quidem testimonio comprobatur. Cæterum bellis uigentibus, atque hominum negligentia, ager ipse partim palustris, partim dumosus effectus est. Vnde crassis in aerem sublati uaporibus, prisca illa salubritas facile corrupta est. Quid quod uitibus euenit; ut idem ait Strabo; quàm admirabile? eas palus creat, celeriter perficit, & multum fructum edit. Omitto pinus, & quædam alia arborum, & fructuum genera, quibus solus ager ille multipliciter abundat: quæ nec Liguriæ, nec Etruriæ, nec Piceni, nec aliarum ferè Italiæ prouinciarum ager uspiã gignit. E ne spaciari nimis uidear quàm ab initio instituerim, omitto solatia, & oblectamenta plurima, quæ uenando, aucupando, & piscando ex paludibus, & toto Rauennati agro comparantur.

Nunc autem de nomine, ac origine ipsius Urbis dicendum existimaui. Sunt enim qui à ratibus Rauennam, seu à nauibus Nauennam denominatam uolunt. Nam Urbis conditores ad hæc loca ratibus uectos autumant. siue Rheuenna, quod forte uerius esse creditur, ob aquarum congregationem. sic enim id nomen significare uolunt. A qua sententia non discrepare uidentur ipsius Strabonis uerba, qui hunc in modum scriptum reliquit. Intra paludes Vrbs maxima Rauenna posita est, tota ligneis compacta ædificijs, aquis diffusa, pontibusq; , ac lembis peragrata. Aliqui narrant ab Nembroth filio Cus filij Can ex No e progeniti eam fuisse conditam. At quoniam id sine annalium, scriptorumq; auctoritate asserunt, ipsis minime assentior. Verum Strabonis diligentissimi scriptoris opinionem magis sequor, qui eam à Thessalis conditam fuisse testatur his uerbis. Rauenna à Thessalis condita perhibetur: cum autem Tuscorum iniurias ferre nequirent, Umbros quosdam ultro assumpserunt, qui & hoc tempore urbem inhabitant, ipsi uero domum redire. Multi dicunt, quibus Plinius assentitur, oppidum postea fuisse Sabinorum, quos ante urbem Romam, & complures alias tunc conditas urbes: antiquos quidem: potentes, armisq; præstantes, ac opulentissimos, sicut historiæ ferunt, comperimus. Qua uero tempestate, aut per quòs nominatim uiros, talis, ac tanta Ciuitas fundata fuerit, quiq; illam ab initio habuerint, non satis compertum habeo.

Aucta est autem Rauenna spinæ dudum ciuitatis uetustissimæ, ac opulentissimæ occasu: & ab ea mirabile habuit incrementum. Ita ut apud Rauennates maris imperium extitisse, quod apud Spinenfes olim teste Strabone fuisse legimus, non immerito suspicandum sit à qua quidem ciuitate, & ostium illud Spineticum, quod nuper Primarium dicitur denominatum, non dubitamus. Nam locus ibi quidam Volta spinæ etiam in hodiernum diem nuncupatur. Fuit autem eo in loco Spina quidem ciuitas, quæ, ut constat, non pa-

rum temporibus illis floruit : ad quam tunc mercatores & conuenæ pro commutandis emendisq; mercibus undique confluebant, eum ad locum nauibus, accumulatissime reuēnales conuehebantur. Cuius quidem rei clarissimū testis est Strabo, Spinam sic inter situm Rauennæ commemorans. Quo interuallo Butrium Rauennæ castellum est & Spina : hoc quidem tempore uiculus, at quondam græca ciuitas & quidem celebris. In Delphis, Spinensium thesaurus commonstratur, aliaq; de ipsis memoria mandata sunt, apud quos maris erat imperium : eam, ut traditur, unda maris alluerat : nunc locus nonaginta à mari stadijs distans in mediterranea iacet. Sed illud est mirandum, nulla ipsius urbis fundamenta in loco extare, quæ ciuitatis illius nobis fidem faciant, quòd, nisi testis esset Strabo, & uetustissimæ quædam scripturæ nobis indicarent, non facile crederemus. Eius autem Urbis euerfionis causa penitus ignoratur. At eam nos præterire non erit indignum. Omisfis igitur Rauennæ urbis exordijs, quando quidem aliud nihil certi, nisi quantum supra expressimus, haberi potest, aliquanto altius augustam ipsius dignitatem amplitudinemq; recensere conabor.

VRES Rauenna : sicuti uetustissima quædam litterarum monumenta, & ipsa nempe antiquitatis uestigia docent; præstantissima quidem & excellentissima fuit, ut suo etiā tempore parem non habuisse plures affirmant. Quod & Strabo plane sensisse uideretur, cum ait : Intra paludes Vrbs maxima Rauenna posita est. Ante Urbem Romam, uti clare accepimus, condita est : & multis olim populis ac nationibus gloriosissime imperitauit. Arma quoque tunc ferox ille Rauennas populus in hostes, rebellesq; ciuitates capere, ac omnem expeditionem parare, bellaq; plurima gerere non dubitauit. Ausus etiam durissima aduersus Ticinenses prælia inire : & eos tandem ui ac ferro in urbem persecutus, arcas Urbis portas auferre. Cuius rei adeo constans fama fuit, ut mea etiam ætate Phlippomaria illis tunc imperante, eas

portas repetere curarint. Multa insuper mari terraq; eos potuisse, & in hostes expeditam perpetuo tempore classem olim tenuisse nouimus. Quibus omnibus populum tunc Rauennatem, & uiribus, & armis potentem, ac illustrem fuisse constat. Igitur cum potens & egregia esset Vrbs Raen-
na, pulcherrimum quippe erit intelligere, quoniam pacto cum Romanis se initio habuerit. Nam poterit fortasse quispiam querere, si tam potens erat, cur in Romanos Raen-
natis populi bella uel expeditiones non leguntur, quod pro-
fecto nulla causa facta existimo, nisi quod ciuitatem ipsam cū
Romanis foederatam fuisse cōperio apud Ciceronem in ora-
tione pro Cornelio Balbo: cuius uerba subiiciam. Cn.
Pompeius magni pater, rebus Italico bello maximis gestis,
P. Cesium ciuem Romanum uirum bonum, Q. Iunium Ra-
uennatem, foederato ex populo, ciuitate donauit. Ex his cer-
te uerbis Q. Iunium Rauennatem bello Italico interfuisse,
strenueque egisse, & ideo ciuitate donatum intelligimus.
Mos namque tunc Romanis erat, ut peractis rebus bellicis,
pro meritis alios ciuica, uel uallari, uel murali corona, alios
agro, uel ciuitate donarent. nā Massinissa rex foederatus, qui
Romanis auxilio uenerat, confecto bello Punico Numidiæ
regno donatus est: ex quibus postremo uerbis, populum Ra-
uennatem cum Romanis, tunc iure foederis iunctum fuisse,
clarissime constat. Sabinos præterea, primos cum populo
Romano foederatos extitisse tradit, & Liuius, & Lucius Flo-
rus, & qui de Romana Rep. conscripsere: quorum Raen-
nam fuisse oppidum supra ostendimus. Quam ciuitatem C.
Cæsaris temporibus non parum etiam floruisse Suetonius
refert: cuius ut notior fiat sententia, uerba subnectam. Cum
Cæsar ex Gallia transalpina in citeriorem transisset Gal-
liam, Rauennæ substitit: inde cum tribunos plebis, qui
pro eo intercedebant, urbe cessisse intellexisset: præmissis
clam cohortibus: nequa in eum suspicio moueretur, specta-
culo quidem publico per dissimulationem interfuit, & gla-
dia-

diatorum ludi formam tunc primum considerauit, frequentiq; ex consuetudine se conuiuio dedit: post solis uero occasum mulis è proximo pistrino ad uehiculum uinctis, iter occultissimum modico ingressus est comitatu, luminibusq; extinctis è uia decedens, tandem ad lucem duce reperto, per angustissimos tramites pedibus euasit. Cæsarem autem fortissimum omnium Imperatorum nouem habentem legiones, haud frustra populum Rauennatem timuisse creditur: quoniam ex ea palam discedere non est ausus: & quandiu apud eam fuit, de inuadenda eius republica consilium occultauit. Octauianus item Cæsar Rauennam aliquando ex Vrbe diuertisse, apud eundem Suetonium legitur, qui etiam cum ex militaribus copiis, legiones, & prouinciarum auxilia distribueret, Classẽ Misseni, & alteram Rauennæ, ad tutelam superi, inferiq; maris collocauit: ex quibus omnibus satis liquido constare potest, quanta, qualisq; tunc Rauenna fuerit. Plurimiq; postea Imperatores, Reges, ac Duces, regni sui sede ibi constituta, eam aut inhabitauerunt, aut magnis præsidij tenuerunt. Nam ex Imperatoribus Rauennæ legimus Iustinianum aliquibus, Valentinianum uero posteriore pluribus: necnon Honorium, & Theodericum Gothorum Regem annis triginta nunquam ex ea discedentem Imperij sui sedem tenuisse: dehinc successorem suum Theodatum, & quotquot ex Regibus Gothorum in Italia regnauere. Cuius rei testis est Paulus Orosius, & quidem locuples in eius historia, ubi Imperatorum gesta commemorans, præter Gothorum, Longobardorum, & exterorum regum apud Rauennam res præclare gestas, multa scribit, quæ ipsius Urbis dignitatem non mediocrem insinuant. Eius igitur aliqua, diuersis licet in locis conscripta, recensere constitui, quo maiorem legentibus fidem exhibeant. Honorius tradita Constantio eius comiti, fide integerrimo, Galla Placidia, eius germana, ex quo Valentinianum genuit, qui postea reipublicæ imperium gessit: eum tandem cun-

cunctis annitentibus apud Rauennam in Regni consortium
 afciuit : apud quam etiam ciuitatem , idem Honorius sua
 tricennalia peregisse legitur . Maiorianus item exempto in
 Italia rebus humanis Auito apud Rauennam inuadit impe-
 rium . quod annis prope quatuor obtinuit . Quo etiam mor-
 tuo , Seuerus apud Rauennam Imperator efficitur , atque
 Augustus appellatur . Glicerius domesticus à Gundiuero
 patricio totius etiam uoluntate exercitus apud Rauennam
 Imperator efficitur . Magnam insuper , idem Orosius fuisse
 militiam Rauennatem his uerbis ostendit . Iustinianus Ro-
 manorum rex Sergium Pontificem , quia in errore synodi ,
 quam Constantinopoli fecerat , fauere , & subscribere noluit
 misso Zacharia Prothospatario suo , iussit Constantinopoli
 deportari . Sed Militia Rauennæ , uicinarumq; partium
 iussa principis nefanda contemnens eundem Zachariam cū
 contumelijs ab Vrbe Roma , & iniurijs repulit contra Iusti-
 nianum : qui tandem Imperio expulsus per Leonem Augu-
 stum naribus detruncatur . Leo etiam Augustus apud Con-
 stantinopolim Sanctorum imagines depositas incendit . Ro-
 manoq; Pontifici similia facere , si imperialem gratiam habe-
 re uellet , mandauit . Sed Pontifex hæc facere contempsit .
 Omnis quoque Rauennæ exercitus , & Venetiarum talibus
 iussis uno animo restiterunt . Et nisi Pontifex prohibuisset ,
 Imperatorem super se constituere aggressi fuissent . Hæc , &
 alia complura de Rauenna refert Orosius : quæ cum plana
 sint , neue longior fierem , præterire consilium fuit . Muni-
 tissimo insuper murorum ambitu ædibus , ac superbissimis
 quidem ædificijs ornauere : quorum pars modica , & fere
 nulla nunc inspicitur à Tiberio , & Claudio Germanico mœ-
 nibus auctam , à quo & portam illam , cui Aurca est nomen ,
 eximio , ac magnificentissimo quidem opere , structam ex mar-
 more pario fuisse nouimus . Indicant ad ipsam portam lite-
 ræ , quas hic inserere non erit iniucundum . TIB. CLAV-
 DIVS. DRVSI. F. CAESAR. AVG. GERM. PONT. MAX. TRIB.

POT. II. COS. DES. III. IMP. III. P. P. DEDIT. Quem tamen murum Valentinianus posterior Gallæ Placidie filius; ut auctor est Agnellus Rauennas Pontifex; uel instaurauit, uel parte ex aliqua ampliavit, summa adeo cura consummatum, ut ferè nullum Italiæ nunc uel nouum, uel uetustum habeat illi æquandum, basilicas uero permultas ac monasteria propriis extruxere impensis. Quibus tum operum magnificentia, tum ornatu speciosissimo, pares quidem paucissimæ in Italia nunc spectantur. Qualis est in primis diui Vitalis basilica: quæ & in hunc diem insignis cernitur. eam ab Iuliano argentario Iustiniani Imperatoris iussu in sanctæ Sophiæ Constantinopolitanæ ædis similitudinem, extructam nouimus. In cuius testudine stat in altaris tabula marmoreus lapis adeo perspicuus, & clarus, ut satis licet profundus sit, ex opposito tamen quodcunque obiectum clarissime discernatur. Adsunt etiam candidissimo in marmore tres infantium imagines. opus nec immerito, ut fertur, Polycleti, quæ omnes certè alias pulchritudine arte, & optima membrorum proportionem facillime superant. In eiusdem quoque testudinis summo uertice, quidam agnus Dei tessellato opere celatus existit: qui tam mira opificis arte formatus est, ut quouis ex templi latere cum inspicias, ipse te semper recta facie ac clunibus retro uersis intueri uideatur. Præterea, ne longam templi descriptionem prosequamur, tum uario marmorum ornamento, tum opere tessellato in eo multa sunt & visu & commemoratione dignissima. Quid ædes Iohannis Euangelistæ, Gallæ Placidie Valentiniani genitricis opus nempe eximium? Quid Sacellum illud speriosum, & tanta artificum cura exædificatum, in ipsius Augustæ sepulchrum: cuius adhuc corpus superbissima in sepultura marmoreo lapide, ibi splendissime fabrefacta, reconditum esse cernitur? Adde Crucis, Zachariæ, & Michaelis templa: quæ eadem Augusta summa quadam diligentia construxit: Mariæ quoque in rotundo, ut appellant, quod uni-

co, eoq; ipso vastissimo tegitur lapide. id namque in Theodorici Gotthorum regis sepulchrum exædificatum reperi-
mus. Templum item Martini in cælo aureo: quod nomi-
nis mutatione Apollinaris in nouo dicitur, & Saluatoris:
super cuius pinaculo, idem Gotthorū Rex æream statuam
auro purissimo deauratam, varijsq; ornatibus redimitam,
ut gloriosum ostentaret opus erexit: quam & Carolus Fran-
corum Rex, quum totam ferè subiugasset Italiam, in Gal-
liamq; rediret, & per Rauennam iter faceret, subtraxit, &
in Galliam detulit: palam testatus similem se nunquam vi-
disse, nec artificio, nec ornatu celsiorem. Adest & Gotthi-
cum templum, quod Gotthi gens licet Arianæ hæresis labe
infecta, sub sancti Andreæ nomine summo opere comptum,
& suis tunc ædificijs admirabile construxere. Sed id nuper
solo æquatum, & funditus deletum vidimus, præclarum au-
tem opus, & multorum annorum labore, arx munitissima,
quæ modo tanta Venetorum impensa erigitur, paucis nu-
per diebus absumpsit. Subinde Apollinaris in classe tem-
plum quidem splèdidissimum Narsetis Iustiniани ducis ope-
ra exædificatum. Porro Laurentij in Cæsaria ædes, quam
Lauricium Imperatoris Honorij cubicularium, in hunc mo-
dum fundasse legimus. Honorius Cæsar Lauricio iussit,
vbi in Cæsareo oppido apud Rauennam, regale, & spetio-
sum sibi atrium ædificaret. Is assumpta pecunia ad locum
confestim accessit. ibique basilicam Laurentio martyri di-
catam, ædificijs, ac magnitudine præclaram construxit: &
cum omnia consumasset, ad Imperatorem rediens, ut exple-
tum sibi opus enunciaret. Cæsarem innox turbatum inuenit.
Iâq; inuida maliuolorum fraus, Imperatoris aures tentaue-
rat. Interrogatus demum Lauricius, si commissum sibi opus
expleuisset, & imperialem aulam extruxisset: omnia, se fide
confecisse respondit. Quo audito Cæsar, tacitus quieuit.
Cum autem ad ~~ea loca~~ profectus fuisset Honorius, sublimia
conspicatus ædificia: Lauricii opus præter multorum expe-

ationem summe laudauit. Non mediocris utique honos.
 Rauennæ fuit ipsum Cæsarem Honorium, alios item quos-
 dam Cæsares, ex Vrbe Rauennam aliquando diuertisse.
 Extat & ædes Ioannis Baptistæ, cuius Baduarius quidam
 fundator exitit. At quoniam natio, & stirps eius scriptis mi-
 nime mandatæ sunt, nos illam ignorare non est mirum.
 Quid templum Mariæ in portu, quam Petrus quidam pec-
 cator Romanæ ecclesiæ Cardinalis erexit ædificijs, ac or-
 natu sublimem, & alia insuper insignia monasteria, ac basi-
 licas magnificentissime constructas temporibus illis fuisse
 comperimus, quæ hic nominatim describere longum es-
 set. Ea vero amplissimis condonarunt patrimonijs: Hinc
 habent Cathedralis huius Urbis ecclesia, & septem alia mo-
 nasteria, possessionum ius amplissimarum in Exarchatu Ra-
 uennæ, & in omni agro, qui tunc ad Rauennatem spectabat
 iurisdictionem. Qui quidem ager & exarchatus, ab Apen-
 nino monte Picenum inter, & Padum Placentiam vsque:
 & ultra Padum ad Mincij amnis fluenta, in paludes & mare
 Adriaticum protendebatur. Nam quicquid à Placentinis
 & agri Papiensis finibus, Padum inter, & Apeninum, ac pa-
 ludes, stagnaq; Venetorum, & Adriaticum pelagus pertinet
 ad Ariminum. Quam quidem ciuitatem, & quicquid intra
 Isaurum, cui flurio nunc Folia est nomen: Apeninumq; &
 Adriaticum mare continetur Rauennati Iuri, & exarchatui
 subditum fuisse ostendit cõsuetudo iuris, ab exarcho dicen-
 di vsque ad hæc tempora obseruata. Exarchatus autem
 principatum significat: nam Archos Græce, Latinis Prin-
 cepts. Extat præterea donationis factæ ab Imperatore Iu-
 stiniano ecclesiæ Rauennati pars formulæ, in hæc verba.
 Sancta mater Rauennas ecclesia, vere mater, vere ortho-
 doxa: cum ceteræ multæ ecclesiæ falsam propter metum, &
 Principum terrores superinduxerint doctrinam, hæc vero
 Catholicam tenuit fidem: nunquam mutauit, fluctuationē
 substituit, sed à tempestate quassata, immobilis permansit.

HABUIT præterea Vrbs ipsa portum olim insignem ad Classensē castellum ciuitati satis propinquum: qui adeo patens, & nauigijs tutus fuit, vt illum Imperatores, ac Reges permulti elegerint, vbi suam classē perpetuo tempore expeditam conseruarent: quæ aut subitis in tumultibus, aut destinatis in bellorum apparatus, Illyrium, Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propontidem, Pontum, Cretam, & Cyprum, directâ nauigatione celerius petere possent, quàm si ex vrbe Roma, aut alijs Italiæ littoribus soluisent. Nuper vero portus ipse pene clausus est, vt nedum triremes aut dromones, sed nec scassam piscatoriam, lembum ve perferat. Cuius quidem rei causam fuisse non dubitamus, Sapis fluuij, & aliorum fluminum, qui portum illum facere consueverunt auersionem. Nam aliud in mare hostium, quod Geruasium dicitur: multis ante seculis sibi Sapis fluuius effecit. Alij verò ad Vrbem declinantes, Adriaticum mare aliud per hostium influunt. est quidem ignorantibus: & si à maioribus scripta sunt incredibile dictu, vel portum eius magnitudinis, vel oppidum in Classensi loco fuisse. eum tamen, quem diximus portum, moles quædam miræ magnitudinis, ac structuræ, tūc, vt apparet, aquarum fluctibus obiecta, necnon turris illius, quam ad portum illum fuisse legimus, de qua lucernæ noctu portum nauigantibus indicarent, fundamenta nuper reperta nobis euidentissime ostendunt: quam quidem turrim asserit Plinius, omnium maximā fuisse, quas Romanorum Imperij portus alicubi habuerunt.

VRBEM Rauennam adeo nobilem, & præclaram fuisse reperimus, vt illam ab initio non nisi viri nobiles, & generosi, & qui aliquo eximie virtutis splendore essent insigniti, vti fama est, eaque haud tenuis tantum modo inhabitarent: plebeis verò, & cæteris omnibus habitanda loca extra Vrbem designarunt. Hinc Cæsareum castellum, parum ab Vrbe distans, condidere: quod postea etiam muris cinxerunt, quorum adhuc fundamenta uisuntur, vt in eo

artifices perpetuam traherent habitationem: Ex quo quidem oppido Priscianum vinctorem in arte Grammatica eminentissimum oriundum non desunt, qui constanter audeant affirmare. Aliud quoque oppidum ad Classicanum portum, quod Classense appellabatur, ut ibi mercatores conuenirent, & ceteri omnes, qui pro commutandis, emendisque inuicem rebus assidue consuebant, commorarentur, propensius ædificarunt: quod ab Leoprando Longobardorum rege postea deletum fuisse legimus. Ex quibus & si non alia adessent inditia, liquido perspicui potest, quæ, & quanta Rauennæ Urbis nobilitas, potentia, dignitas, & opulencia fuerit. Pictura item quædam tesellato opere facta, quæ spectiosa, & elegans in Beati Martini in coelo aureo æde, aliàs, ut diximus, ab Theodorico constructa cernitur, tum Urbis Rauennæ, tum Classensis oppidi antiquam præstantiam indicat. Id opus Theodati regis, qui tunc occidentale obtinebat Imperium, fuisse conijcimus. Quo in loco multa vidimus, quæ & scripta credere difficile nobis erat. In pariete enim, qui ad dexteram est, Rauenna qualis tunc erat in hunc modum depicta est: porta aurea Claudij Tiberij opus qualis nunc extat, propinquam habet insignem Beati Vitalis ædem: magna ex parte nunc integram, Palatij item illius excelsi, quod tanta cura, impensaque Theodoricum ædificasse, Cassiodorus sæpe commemorat, & aliarum ædium, ut in pictura apparet, superbissimarum nullæ iam diu vel minimæ cernuntur reliquæ. Sed illud in omnibus cernere est admirandum, quod ad omnes aditus, qui portæ aureæ, & ædis sancti Vitalis bini, palatio autem quaterni erant: nec lignæ, nec æreæ, nec ferreæ erant valvæ. Sed in ea quam Ducum, Regum, ac Imperatorum iustitia, & potentatus præstabant securitate continua, ut apparet aurea, quam Vellum appellare consueverunt, pro ualuis & foribus utebantur. Indicant præter picturam arpagiunculi ex ære, qui in summam ostiorum, quæ

Vitalis

Vitalis bina sancti ædem habere diximus, adeo tenues sunt, ut constet eos nihil præter cortinulam sustentasse, In pariete autem sinistro eiusdem Beati Martini ædis Classense opusculum tantis ædificijs ornatum fuisse apparet, ut stupendum sit nulla ipsius fundamenta nullam partem, præter ædem Sancti Apollinaris, quæ adhuc extat insignis, ac Sancti Seueri magna nunc ex parte collapsam, & penè deletam, nec non eius olim portus molem, de qua supra diximus: alibi uel in silua, uel in uepribus inueniri. portum etiam illum, quem adeo patentem, & nauigijs tutum ostendimus, ac turrim illam maximam pictura ipsa euidentissime nobis ostendit.

Sed quales olim Rauenna Vrbs uiros, ac ciues habuerit, in præsentiarum licet ostendere. Veteres nostri, & natu maiores, aditus, portas, & propugnacula quædam, ex ipsis denominata, summa cura in murorum Urbis ambitu construxere, uel, ut aliqui tradunt, ædes ibi proprias habuere. Cuius rei aliquæ, quæ nunc extant, portæ, & propugnacula fidem faciunt. Andrianam portam, ut ab aliquibus exordium capiamus, ab Andriana egregia quondam familia nomen traxisse non dubitamus, Anastasiam uero portam, ab Anastasio quodam de Honestis stirpe uetustissima: quæ, sicut accepimus, nobilissima quidem, & generosa olim fuit: e qua clarissimi olim uiri, & omni laude, atque gloria digni prodire, inter quos fuit beatus Romualdus Camaldulensis heremi ordinis erectior. Gazum quoque, ubi olim aditus quidam fuit, & nunc propugnaculum: à nobili, & quæ adhuc in Corneliensi Vrbe præclara uiget, Comitû de Gazo familia. Aliud uero propugnaculum, quod Polentesia dicitur: à clarissima ac potenti quondam familia Polentesia, e qua præstantissimi, & generosi eius Urbis ciues fuere, à quibus castellum Polentæ conditum fuisse credimus Pusterula turris quædam à Posterula domo, quæ dudum nobilis, & clara fuit, sibi id nomen uendicauit. Alidosia turris, quæ in hodiernum

num tempus Almerici Lidoxij dicitur, siue ab Alidosijs, quæ olim nobilis, & potens habita est familia: nam foro Cornelij ætate nostra multisque oppidis imperauit: siue, ut quidam perhibent, quod uerius esse credo, ab Almerico quodam ex generosa, & illustri dudum Cunienfi familia progenito. Ex hac enim Vrbe eam familiam genus suum duxisse comperimus. hinc nomen sibi turris aucupata est. At ubi in ciues eius Urbis egregios, virosque præstantes incidimus, non omittendas esse decreui præclaras duas olim familias, quæ non modo eam ciuitatem, sed uniuersam ferè Flaminiam, illustrare ac decorare potuissent: & in primis generosa Trauersariorum domus, quæ genere, opulencia, ac dignitate præstans fuit: & Polentesia gens haud inferior Trauersariæ habita: ex ea nanque fuere qui Urbem nostram Ariminum: & oppida permulta aliquando ditone tenuerint: Comites item Maluicini: e quibus fuere in re quidem militari uiri perillustres, qui Bagnacaballo, & oppidis etiam quibusdam olim prædominati sunt: ex hac enim Vrbe, & ipsi ortum habuere. Alios complures generosos, & præstantissimos ciues, ac honestissimas quidem familias adducere possem, quæ & nobis eius Urbis claritatem maximam ostenderent. Sed eas ob claritatem suam publice cognitam missas facere consilium fuit. At quando iacta ni fallor sunt fundamenta, quæ generosam Urbis uetustatem, amplitudinemque nobis satis probabiliter insinuant. Nunc locus iste deposcere uidetur, ut ex multis pauca de sanctitate, ac dignitate Præfulum eius Urbis, & gestis quibusdam dicere uelimus, e quibus Urbis splendorem, præstantiamque ostendi posse non dubitamus.

*De dignitate Præfulum Rauennæ, & eorum
sanctitate.*

ECCLESIAM Rauennatem floruisse olim : & mira quadâ, ac incredibili sanctitate præstitisse omnes affirmant : ita ut æqualem fere suo tempore post primas sedes non habuisse dicere ausim. Nam martyres, & confessores plurimi ecclesiæ, ut legimus, Rauennati præsiderunt. Quosdam autem eorum à spiritu quidem paraclito, in columbæ specie dignatione mirabili delectos fuisse nemo dubitat : quorum aliqui, licet rudes essent, & litterarum penitus ignari : eam tamen post electionem in uiros repente eruditissimos, & sapientissimos, ac si litteris, & sapientiæ ætate omni eos uacasse contigisset, euasere. Et si eorum uitæ sanctimoniam, si morum grauitatem, si denique gesta percurrere tantummodo velim, immensum quidem uolumen excreceret. Itaque eorum dignitatem quàm breuissime perstringere curabo. Præsul igitur Rauennas metropolitanam quidem potestatem, ac iurisdictionem, super Episcopos sexdecim consuevit habere : quorum hic nomina haud alienum erit interferere. Ariminensem scilicet, Cesenatem, Ceruiensem, Foripompoliensem, Saxonatem, Liuiensem, Fauentinum, Corneliensem, Britinensem, Bononiensem, Mutinensem, Regiensem, Parmensem, Placentinum, Ferrariensem, Adriensem, & Clomadensem. Quos omnes intra Rauennæ Exarchatum constitutos esse uidemus. Ipsum insuper Rauennæ Præfulem, ab Valentiniano Imperatore ornatum fuisse constat palio ex candida lana confecto, quo solus tunc Imperator uteretur : quod quidem superbix incentiuum fuisse coniicimus, ut Præsul Rauennas cum Romano Pontifice de principatu contenderet : nam multas inter se, ut legimus, contentiones habuere. Ita ut Rauennas Ecclesia tandem à Pontificis Romani ditione

tione subtracta prorsus uideretur, Sed postea Agathonis Romani Pontificis temporibus, Ecclesia ipsa Rauennas Romanæ a qua, ut proxime diximus, iam pridem descuerat, est subiecta. Theodorus præerat tunc Rauennati Ecclesiæ Archiepiscopus: quo etiam tempore alter Theodorus Caliope Exarchus Italiæ erat. Clerum Rauennatem tunc magnum, Is Archiepiscopus præter quorundam ex prædecessoribus morem, seuera distinctione in bonis moribus continebat, unde maximas in illum inimicitias exercebat, fame autem plane inchoata multis, ac fere omnibus opitulabatur Archiepiscopus. Sed maior fuit quorundam importunitas, quàm ut illorum ingluuiem luxuriamque potuerit explere: hinc detractiões primum, & suffurationes auditæ sunt. Auaritiam Archiepiscopi tenacitatemque damnantium, fame postea inualecente, ab occulta mordacitate multi proruperunt in apertam Archiepiscopi, uituperationem: eos tamen, ut potuit largitione Pontifex conatus est demulcere. Dies aduenit sacratissima Natalis Christi, conuenitque ex more ad ortum Solis Rauennæ populus in Apollinaris æde, quæ in Classensi loco etiam speciosissima uisitur, expectabaturque Archiepiscopus, qui Missarum solemnia celebraret: sed omnis clerus secessione facta, illū in Archiepiscopio destituerat. Cum uero Sol iam in meridiem ascendisset, Exarchi opera reductus ad Archiepiscopum clerus, illum ad martyris ecclesiam deduxit. Qua stomachatus indignitate Archiepiscopus, ad Agathonem Romanum Pontificem se contulit, & Rauennatem ecclesiam Romanæ subdidit, ut non ultra Romano par foret Rauennas Præsul, quod multi antea dicere præsumperant: sed Rauennas Pontifex, aut qui à clero, & populo Rauennati diligeretur Romam pro confirmatione cogeretur accedere. Cæterum hæc omittamus: nam quædam alia recensenda locus iste deposcit, ut scilicet quàm breuius possim scribere incipiam, per quos fides Catholica Rauennatibus tradita, & primitus insinuata fuerit, & quædam

& quædam demum præsulum gesta, quo nostrum prosequamur institutum. Apollinaris siquidem primus fuit, qui fidem Christi Rauennæ disseminauit, natione ut historiæ ferunt Antiochenus, græcis uero, & latinis litteris apprime eruditus. Hic postquam ab Apostolorum principe ordinatus est Pontifex, Rauennam nobilissimam Italiæ tunc ciuitatem, & multarum metropolim urbium missus est. Vbi Christi fidem diu prædicans, multos ad catholicæ fidei agnitionem perduxit: per quem & dominus signa, & prodigia multa ostendere dignatus est: cæcos scilicet uidere, claudos ambulare, leprosos mundari, ægros omni ab infirmitate conualescere, mortuos denique ab inferis resurgere faciens. Tandem multos post labores sanctam Rauennæ ecclesiam, & ipsam quoq; Vrbem suo quidem martyrio consecrauit. Quam & eiusdem uiri meritis præcipuis, præ cæteris omnibus ecclesijs adeo clemens ipse, & uerè pius dominus Christus insigniuit: ut postquam præsul ipse sanctissimus corona martyrij laureatus, migravit ad sidera, duodeni instar Apostolorum, per multa quidem annorum curricula duodecim sibi successores ordinarent, non humana electos industria, sed superna potius accitos clementia: nam super eorum capita, demissa coelitus columba, delectos esse legimus. Aderitum scilicet uirum sanctissimum, Eleucadium philosophum græcis, latinisq; litteris eruditissimum, Marcianum, Calocerum, Proculum, Probum, Datum, Liberium, Agapitum, Marcellinum, & Seuerum, qui ultimus fuit præsulum, in quorum electione Spiritus sanctus diuina quadam prouidentia descenderet. Multa uero eius leguntur prodigia, quorum aliqua hic pro nostra in hunc diuum pietate percurrere, non erit insuaue. Quodam die dum sacra Missarum sollemnia uir sanctissimus celebraret, Lectorq; siue, ut appellant, Subdiaconus epistolam astanti populo de more solito recitaret, pulpituq; ascendisset, beatissimus uir in extasi repente factus est. Ministri uero existimantes, quod à somnio

fuiſſet oppreſſus, eius latera, ut excitarent contingunt, ille tandem, ut à graui ſomno ſe erigens, quid mihi moleſti eſtis inquit? licet enim præſens hic uobis uiderer, alibi tamen me nuper fuiſſe uelim uos non ignorare. At illi, ubi fuiſſet ſciſtantes: ait in Mutinenſi nuper templo aderam, ubi fratris mei epiſcopi Geminiani ipſius templi Antiſtitis omnipotenti Deo animam commendauit, ibique commoratus donec in ſepulchro corpus conderetur. Ciues autem, ut fidem eorum caperent, ad Urbem Mutinenſem nuntios mittunt: qui cum ad locum profeſti fuiſſent, de die, ac hora, qua beatus Geminianus ex uita migraret ad dominum, diligentiffime ab ciuibus ſciſtantur. At illi, nonne Pontifex ueſter Seuerus eius animam commendauit: & donec ſepulchro corpus traditum eſt, hic moram traxit: & deinde à noſtris repente oculis euauit. His auditis mox nunciij redeunt, Rauennatibus hæc omnia renunciauere. Aliud quoque memoratum dignum iſ diuinus uir operatus eſt. Tantæ quidem ſanctitatis fuit, ut ipſe etiam obitus ſui diem proximum uiderit. Nam celebratis ex more diuinis myſterijs, ſacrum Domini corpus, & ſanguinem cum ſumpſiſſet, ſtola indutus Pontificali, conuocato ad ſe clero, ac uniuerſo populo, de fidei integritate, unanimitate, atque fraterna dilectione prolixius ſermonem habuit: quo finito ad ſepulchrum, ubi uxor, & filia prædeſunctæ iacebant, accedens, uiuus ingreditur: & quoniam nimis anguſtum erat ſepulchrum, ſui, & prædeſunctorum minime capax, præmortuis iam uxori, & filiæ, ut ſui ſepeliendi locum ſibi concederent, mandat: ad cuius uocem uxoris, & filiæ oſia quælibet, hæc quidem dextrorſum, illa uero læuorſum ſe contrahunt, & capacem inter ſe medium locum ſanctiſſimo uiro tribuunt. Vbi denique humilis pretioſam Deo animam reddidit. Sed uideo me longius, quàm propoſitum erat, euagari. Per multos alios inſuper ſanctiſſimos præſules eidem maiori Rauennatum tunc præuiſſe legimus. Quorum aliqui ob eorum uitæ ſanctitatem non omittendi

omittendi sunt: Liberium primo, post Apollinarem XIII. Probum Florentium, alterum item Liberium, Vrsium, à quo templum maius, & in hodiernum Vrsianum denominatum erectum est, columnis marmoreis, speciosissimisque lapidibus, ac uarijs ornamentis, & figuris tessellatis exornata. Præfulenim ipse plebem Dei tunc diuersa per loca uagantem, in ouile unum colligere summopere studuit. A quibusdam postea alijs pontificibus id multipliciter, uarieque decoratum fuisse comperimus: nam altare illud, ac testudinem argenteam, splendidissime, & mira quadam artificum industria exornatam extruxere: ut par illi ullum Italia minime habeat. Omitto preciosa uasa, & alia quædam ornamenta, quæ plurima eam basilicam nouinus habere, Omitto beatorum corpora, compluresque reliquias, eadem in ecclesia reconditas, quæ omnia & splendorem ipsius maximum, & amplitudinem ostendunt. Post Vrsium uero Petrum Petriani templi fundatorem, cui nullum certe tunc templum ædificijs, ac ornatu simile fuisse credimus: in quo & tercenta altaria fuisse leguntur, preciosis lapidibus, uarijs item figuris mirum in modum ornatum auro, item & argento, sacrisque uasculis ualde refertum fuisse scribitur. Quo in templo pictura quædam imaginis Saluatoris erat adeo speciosissima, & Dei filio, dum in carne esset, similis, ut similiorem aspicere posset nemo. De qua hæc ipsa legisse meminimus. Quidam in heremo pater, dominum toto cordis affectu sæpissime orauit, suæ incarnationis formam, ut sibi dignaretur ostendere, per multum itaque tempus in ea oratione perseverans: diuino tandem nutu oranti illi, uir candidis indutus uestimentis, & angelico habitu, nocte quadam astitit dicens: Ecce exaudita est oratio tua. Surge, uade in ciuitatem, quæ Classis dicitur, & ibi templum Petrianum quære: quod cum ingressus fueris supra eius templi fores suspice: nam uti optas qualis in carne fui, me pictum in pariete cerne. Qua uisione non parum lætatus, ipse pater heremum

linquens iter aggreditur, & ad eam properat ciuitatem, ten-
dens quo nesciebat. Duo statim ei tunc leones comites
fiunt, longa tandem post itinera urbem applicuit. Cum au-
tem templum una cum leonibus ingressus fuisset, eam ima-
ginem diutissime summo studio quæritauit: quam cum tan-
dem inuenisset, pronus in terram cadens aspexit inquiens:
Gratias ago tibi Deus meus, qui non spernis in te confiden-
tes, nec mortem desideras peccatorum, sed inuocantibus
te exorabilem præbes. Ecce non secundum mea merita, sed
tua pro immensa caritate, desiderium seruuli tui dignatus es
implere. Iam satius sum thesauro cœlesti, diuitijsque lo-
cupletatus. Suscipe ergo animam meam Deus, & illam in
cœlestem aulam ducere digneris, ut ad cœnam inuitatus
agni merear tuum ingredi regnum, & ad tuam sedere men-
sam. Quibus dictis, inter rugientes ibi leones spiritum Deo
reddidit. At leones humum mox ceperunt pedibus scalpe-
re, quasi cuperent diuini uiri corpus sepelire: Pius interea
populus accurrit, & fossoria manu tenens, nimio cum timo-
re, ac ueneratione lambentibus eius uiri membra leonibus,
& lachrymas, ut potuerunt, quasi fundentibus, corpus ip-
sum exanime diligentissime tumulauit. Tunc uero leones
unus ad caput, alter ad pedes, rugitu magno perstreptentes,
atque eorum colla diuini corporis tumulo submittere cu-
pientes, ambo ibi tandem interiire: quos & iuxta beati Vi-
ri tumulum sepelire populus ipse curauit. Sed longe nimis
spaciatus sum dum Petrianæ ædis dignitatem ostendere cu-
pio. Huic uero Neon successit templi Petri maioris auctor,
quod miris ædificijs, ac ornatibus adhuc in Vrbe cernitur.
Superantius item fuit, cuius tempore ecclesia Sanctæ Agne-
tis erecta est. Ioannes insuper uir sanctissimus, qui & an-
gelum uidit, cuius tempore Athila Hunnorum Rex, cui fla-
gellum Dei cognomen fuit, Italiam atroci, & sæuissimo cum
exercitu ingressus est: qui cum Italiæ fines penè uastasset, ci-
uitates, & castella permulta subuertisset, & populorum cor-
pora

pora mucronibus iugulasset, ad oram Rauennatem tandem properanter animum conuertit, vt & illam rapinis, incendijs, ac ferro deuastaret, præparato igitur exercitu, iter ingreditur, & ad eam festinat urbem. Ac sanctissimus præsul Ioannes magnis præueniens fletibus, lamentationibusq; sese orationi dedit, mortem supplex a Deo petens priusquam à perfido, & sæuissimo hoste Urbem suam opprimi, ac excindi videret. Itaque vir sanctus nocte tota peruigil, suis pro ciuibus ad dominum preces effundere non desinit: fixis in terra genibus, expansisque ad cælum manibus dicens. Domine Deus, cuius opera inennarabilia sunt, exaudi seruum tuum humilem, & peccatorem: suscipe pijsime Pater orationem meam: & quas pro ciuibus meis fundo, larymæ ad te perueniant. Postquàm vero orationem consumauit, lacrymarum rore aspersus de loco surrexit. Postridie vero in diluculo, vir beatissimus quasi Missarum solemnia celebraturus, stola indutus Pontificali, cum sacerdotibus, & uniuersi cleri pompa publicorum de more votorum, ad Regem Athilam, qui in agro iam Rauennati castramentatus erat, iter accelerat. Rex igitur vbi virum sanctum ad se properantem, & suis cum sacerdotibus, & clericis psallentem vidisset, Tanta diuina fuit prouidentia, vt Regis nota solum ferocitas deposita sit, sed pro sanctissimo viro aduersus alium quemque iam ipse dimicare paratus esset, & quos ante proditurus venerat, nunc defensusus omnino videretur. Ait. Vnde uiri isti candidissimi psallentes veniunt, aut quid sibi volunt? Nunquàm profecto huiuscemodi viros mihi videre contigit, qui niue ipsa candidiores, ac cæteris forma præstantiores existant. Et qui inter eos medius est Angelus mihi certe videtur. Cui adstantes responderunt. Rex inuictissime: Vir iste, quem inter candidatos medium cernis, ad te supplex, & plorans veniam, & misericordiam petiturus accedit. Vtque tantæ Vrbi florentissimæ parcas, & illæsam serues, benignitatem
atque

atque clementiam tuam implorat, rogatq; : Nec enim ignorat plurimum virtutis, ac fortitudinis animi tibi insitum, plurimumq; roboris, & ferocitatis militibus tuis ingenitum esse. Vnde tuo isto ingenti, & validissimo exercitu vnumquodq; oppidum, vel munitissimum expugnare facile possis. Proinde vir iste sanctus pro filijs suis animam effundere male decreuit, quàm perpeti eos rapi, bellorumq; morte trucidari. Rex autem cum intellexisset eum velle pro filijs suis obire, interrogauit, quonam modo vir vnus tot filios ex se gignere potuisset. Illi vero non ex conceptu carnis, aut sanguine, sed spiritu sibi adoptatos filios esse responderunt: eorum enim curam gerit, salutem custodit, & pro eis oppetere non formidat. Audiens, itaque Rex verba huiusmodi, uehementi admiratione tenebatur, & præ stupore in uerba prorumpere non poterat. At paulo post ad sanctissimum Ioannem conuersus ait: Ecce tibi omnia pro uotis concedo: unum tamen est, quod abs te uolo: Ciues enim tui, ut coniectura assequi possum, multum ingenio, & astutia ualent: nolo ut me fraude aliqua deceptum prædicare queant: Quod mihi, exercituique meo non paruæ ignominiae foret. Sanctitas enim tua adeo cor meum placauit, demulsiq; , quòd precibus tuis refragari minime possum. Pergito igitur, celeriterque curato, ut confracta muri parte, portisque in terram stratis, mihi, & exercitui liberi uis pateat ingressus, per mediam enim urbem transire decernimus, nulli quidem nocere uolentes, nec ulla molientes insidias, hoc ideo constituimus, ne quis dicat, Raucennam demoliri, aut subiugare non potuit, sed ibi cum exercitu suo contritus est, aut terga dedit, & in fugam uersus est. Itaque Rex fidem sanctissimo uiro adhibens, Raucennæ fines omnino egredi pollicitus est. Mox igitur beatissimus præsul ad Urbem rediens summa cum celeritate de cardinibus portas excuti iussit, murumque confringi, atque aditum Regi patefieri. Sic postera in luce aduentante,

Raucennam

Rauennam Rex ipse ingreditur cum omni exercitu, stratas humi portas equorum pedibus calcans, cui uerbes cum clauibus in subditæ ciuitatis indicium oblatae sunt. Ciues uero magno perculsi timore, Regem formidantes, gementesque lacrymis, & suspirijs cælestem inuocabant dominum, Rex itaque procedens ciuitatem absque ciuium læsione egreditur, cunctis passim ciuibus immensas Deo gratias agentibus, Cæterum ne nimis nostra protrahatur oratio, hæc in præsentiarum de sancto viro dicta sufficiant. Successit inde Petrus Rauennas, uir sanctissimus, & litteris eruditissimus, qui plures sermones, ac homelias edidit, Aurelianus, item Ecclesius, is qui templum Mariæ Maioris ædificauit. Post hos Vrsicinus, atque Victor, qui altare argenteum in maiori templo, ac testudinem illam ex argento purissimo, tam splendidissimam erexit. Maximianus quoque Vir miræ sanctitatis, qui templi Beati Andreæ fundator extitit, in qua corpus eius reconditum esse conspicitur. Idem etiam Mariæ templum in ciuitate Polensi, & multa alia templa summa religione construxit, qui quidem licet alienigena esset, quod nunquam antea cõtigerat, tamen Rauennatem adeptus est Pontificatum, & in hunc, ut legimus, modum. Nam cum in templo Polensi diaconus esset, die quodam in horto, ut semina iaceret, terram fodiebat, forte autem terram subleuans, quoddam uas fodiendo reperit, quod cum aperuisset, & aureis nummis refertum uidisset, consilio statim excogitato eo quòd res diu latere non poterat, bouem occidit, euacuatumque eius uentrem, & subtilares quales ex hircorum pellibus fieri potuerunt, aureis illis repleti numismatibus summo opere curauit. Reliquam uero thesauri partem Constantinopolim profectus, ad Iustinianum tunc Imperatorem detulit. Quam Augustus cum accepisset, post gratiarum actiones, an eo plus ibidem fuisse diligenter exquisiuit: at ille nihil amplius, nisi quantum ipse in uentrem vnum, & par sotularium

tularium exposuisse. Putauitque Cæsar, quòd de v'ctu corporis, & pedum calciamenti diceret. Interea contigit, vt victor Ecclesiæ Rauennatis Archiepiscopus è vita discederet. Ciuesq; Rauennæ ad Imperatorem; vt pallium postularent, pro electo iam præfule oratores mitterent. Imperator autem, cui animo infedebat, velle beato Maximiano, pro ea quam in se fide demonstrat parem referre gratiam Legatis præcepit, vt paucos dies expectarent. Moxq; Maximianum virum sanctissimum, à Virgilio Pontifice, qui tunc in ciuitate Patrarum, apud Achaïam residabat Archiepiscopum templi Rauennatis creari, consecrariq; studuit. Quibus peractis, dato ipsi pallio, Rauennam misit. Quo cum aduentasset, Rauennatibus eum suscipere nolentibus, apud Basilicam beati Eusebij, extra ciuitatem aliquandiu moratus est. Tandem vero reconciliatis sacerdotũ, ac ciuium animis, maxima cum iubilatione susceptus est. His etiam annumerandus est Agnellus, qui vt conijcio Agathæ templum exædificauit: in qua & postea sepulturæ mandatus est, Petrus item senior, à quo & sancti Seueri templum in Classensi olim oppido ædificijs sublimibus constructum est. Præter hos fuit quoque Gratiolus vir sanctus, multa laude dignissimus præful, qui plura de Rauennatibus ciuibus, ciuitateq; ipsa prophetico afflatus spiritu longe ante prædixit. Multos porro alios præfules Rauennas habuit templum sapientia, moribus, & sanctimonia insignes, quos hic nominatim referre longũ esset, atque id libelli modum excederet. His igitur contenti erimus, si prius tamen duo nostrorum temporum miracula magna quidem stupenda conscripsero, quæ & cæterorum nobis fidem præstabunt, & Rauennatem Vrbem plane ostendent, magis sanguine martyrum & præfulum sanctitate, quam armis semper munitam extitisse. Fuere temporibus Galeotti Malatestæ, Arimino dominantis, qui ad eum profecti dicerent, Vrbem Rauennam ciuibus fere omnibus, & tyrann-

& tyranno Guidone Polentefio ob pestilentiam in agro com-
morantibus, faciliter ab ipso capi posse. Quod cum audisset,
& ab exploratoribus, ita esse intellexisset; haud factu diffi-
cile existimans, etiam si ui, atque armis id agendum esset. Ad
hoc conficiendum militum quàm maximas potest copias pa-
rat, Rusticanorum etiam multitudine non parua ex agris col-
lecta, die constituto, magno itinere, Rauennam petere con-
tendit. O res admiranda, & omnibus sæculis inaudita: cum
iam Rauennæ noctu appropinquaret, murosq; conspiceret,
& nonnulli iam admotis scalis eos conscendissent, tantam
pro mœnibus armorum, atque hominum copiam uidere ui-
sus est, ut non uacuam ciuitatem, sed ut ita dixerim Xerxis
exercitū intus esse existimaret: inter quos facibus accēsis, &
ferro accinctos, uidere uisus est beatos Martyres, ac Rauen-
næ patronos Vrsicinum, & Vitalem. Quibus admodum per-
territus exclamauit. Plane ego deceptus sum, atq; in hostiū
manus me proditū esse conspicio. Nec parui sane faciendum
sibi uidebatur, si Ariminum incolumis redire potuisset. Itaq;
attonitus è uestigio celeriori gradu, quàm Rauennam uene-
rat, Ariminum confugit, inq; fuga luminibus captus est, nec
multo post obiit. Tres præterea ex his, qui mœnia conscen-
derant, à Guidone tumultu exaudito capti, laqueo suspensi
sunt. Atque eo modo ciuitas ab imminente periculo, optimi
Dei auxilio, & sanctorū præsulū precibus liberata est. Aliud
præterea facinus referā, magnum, & admirabile, & supra ho-
minum fidem. Paulopost ubi Rauenna sub æquissimum Ve-
netorum Imperium deuenerat, Guido Antonius Māfredus
Fauentiae tyrannus cū agresti homine, & quibusdam militi-
bus, qui à Venetis in præsidiū missi Rauennæ habitabant: de
prodenda sibi ea ciuitate cōspirauerat. Cuius facinoris perfi-
ciēdi modus haud inepte inter eos talis excogitatus est. Mit-
terētur siquidē primū cū rustico homine ad uiginti pedites,
qui curru frumenti manipulis onerato abditi in Urbē uehe-
rentur, atq; ipse Rusticus pontē cū iā plane dimēsus esset, pri-

mus occuparet, & in eo simulata currus, uel iugi fractione subisteret, donec hi milites, qui inter manipulos latitabant, ad portam Urbis Adrianam, pontemque occupandum defiliissent, Subinde milites coniurati Rauennæ habitantes summo mane intro per vicos eidem portæ propinquos passim vagarentur, mox ad omnem tumultum ad portam ipsam ex altera partē occupandam accursuri, Cæterum quadringenti equites, & totidem delecti pedites, Guidone Benzono duce, cum iam oriri dies uideretur, Rauennæ appropinquantes in loco Torefij ualde Urbis propinquo latitarent, Vt signo dato, quod uoce hominis fieri potuisset, ex insidijs ad ciuitatem cursu quidem celerrimo properarent. Conuenerant autem, uti linteo hastæ circumligato, quamprimum Rauennates milites portam aggressi foret, signum promoenibus darent. Postremo per sepe missis nuncijs ad Guidonem Antonium, qui fere per unumquodq; mille passuum de certo itinere militum referrent: sequeretur ipse magna cum ciuium Fauentinorum, & hominum agrestium multitudine, quos eo in agro audacissimos esse cognouimus. Nec profecto dubium erat quin portam, & eam partem ciuitatis, ac forum tenuissent priusquam rumor ad ciuium, ac militum nostrorum aures peruenisset, aut quisquam eorum arma cœpisset. Quod nisi Deus ex alto prospiciens tam immane facinus patrari prohibuisset, quanta illo die cædes, quanta clades, quanta calamitas ciuibz nostris illata fuisset? quando ipsi tyrannidem à qua nuperrime se liberauerant ferre noluisent: & illi e contra armati iam ferme tota Urbe potiti essent. hoc firmato consilio tandem circiter Idus Iulias dies facinoris conficiendi aduenerat, Dumque omnia parata essent, milites præmittuntur, qui cum Raffenariæ flumen circa vigiliam secundam noctis traiecissent: non ultra progredi, sed aliquandiu ibi morari constituere ea potissimum ratione, quod non amplius quàm decem millia passuum à ciuitate distarent, & essent loco siluestri, & ab incolarū habitatione satis remoto:

ne forte

ne forte, si ultra progredierentur, aut strepitu pedum, aut hinnitusu equorum res incolis patefaceret. Nec enim ulli dubium est, quin re cognita, longo noctis spatio permulta eis aduersa fieri potuissent. Igitur omnes equis descendentes ibi consistere, Dumque humi quidam requiescerent: alij inuicem confabularentur: primum equi eorum repente inter eorum tumultu exorto, ab ipsis aliquantulum discessere. Dehinc est uestigio quis credere posset coepere milites, hinc inde per agros ueluti insani, & amentes uagari, plerique armati trans amnem ferri, omnes uulnerari, nec dum uulnerarentur, sentire, nec à quo ictus inferrentur dignoscere, quippe, qui neque sui, neque rerum suarum meminissent. Itaque omnes ea nocte sine mente huc, atque illuc errauere. Sed cum iam dies exortus esset, cuncti sibi resipiscere uidebantur. Tunc uero unusquisque sua, & aliorum uulnera cernere, nihil dicere, omnes admirari. Iam uidere potuisses magnam, & admirandam facti atrocitatem, & ipsum Guidonem oculo euulso, & tenui neruo pendente faucium, ac omnes alios mirum in modum uulneratos. Cernere erat habenas, phalerasque equorum immutatas, hastas omnes, ac thoraces fractos, nullumque suis, sed alienis inuicem uestibus commutatis, & nobilissimum quemque sordidissima ueste indutum. Vidisses namque Federicum comitem Urbini pannosa tunica uestitum, in sinu pateras quatuor habentem, quas puero suo dederat post se deferendas. Sed id certe mirabilius fuit, cum multi letaliter uulnerati essent, nulli tamen eorum interiere. Guido itaque Benzonus oculo, quoniam non omnino erutus esse, sed tenui neruo suspenderetur, eo suum in locum reposito liberatus est. Quattuor tantum equos in loco, ubi constiterant, mortuos reperiuerunt. Multa præterea alia ibi contingere, quæ breuitatis causa prætermittenda censui, quando mihi satis dictum uidetur pro stupenda rei magnitudine. Quæ adeo mihi incredibilis uisa est, ut diu anceps fuerim scribenda ne, an penitus reticenda foret. Atque eo uehementius, quoniam minores nostri, rem istam

secum putantes, quasi id fictum, & pro falso iudicabunt. Qui si cogitauerint à quibus ego uiris, nec uno contentus id sciscitatus fuerim, qui huic rei interfuere, profecto existimabunt me magis uera, quàm falsa conscripsisse. At si erunt nostris temporibus, qui minime crediderint, adsumt qui huius rei, & uiri quidem egregij testimonium perhibeant, ex quibus aliquos, qui huic rei interfuere, quoniam clarissimi sunt, nominare constitui. Federicum. scilicet. Comitem Urbini Principem Firmanum, Colam Antonium equitem Neapolitanum, Raymundum, & Antonellum Nucerenses, Scaramuciam Romanum, & strenuum Guidonem Benzonum, à quorum nonnullis, & permultis item alijs, tum interrogans, tum ipsis ultro prædicantibus diligenter didici: hoc autem tam grande, & certe inaudirum miraculum optimi, & maximi Dei potentia factum esse, quis dubitet, & beatorum Martyrum, præsulumque nostrorum auxilio contigisse? Profecto postquàm ad aures meas ea peruenerunt, Archiepiscopi Gratiosi prophetia sæpissime uenit in mentem: cuius ista sunt uerba. Rauenna Vrbs nequaquam ab hoste capieris: uerum paulatim destrueris inuidia. Ideo nunquàm compertum est, uel ui expugnatam, uel proditione captam fuisse, nisi omnibus, aut maiori ex parte ciuibus sese dedentibus. Nam Theodoricus Gottorum Rex, licet ducenta millia armatorum haberet, & eam triennio obsedisset: tandem urbe nequaquam potitus est, nisi iacta pactione cum ciuibus, & Odoacro. Sed de præsulum sanctitate hætenus: nunc autem uetustissimas quasdam inscriptiones, & epigrammata, quæ marmoreis in lapidibus cernuntur, quia antiquissimam illam eruditionem, & nobilitatis uestigia præ se ferunt: hic interserere non erit iniucundum, licet in calce operis omnia ordine quodam apponere statuerim, quæ non paruam Urbis nostræ dignitatem, ac uetustam excellentiam ostendant. Omitto tamen quas dixi litteras ad portam Auream incisas: sat est enim illas semel commemorasse. Aliæ quædam inscriptiones pluribus in locis repe-

cis reperiuntur : & in primis apud diui Petri ædem marmoreo in sepulchro inscriptio vetustissima.

Flauia Quinti filia Salutari coniugi rarissimæ, Lucius Publicius Italicus decurio ornauit, & sibi viuus posuit, hic Collegio Fabrum militiæ Rauennatis, sextertios triginta millia non viuus dedit, ex quorum reditu quotannis Decurionibus Collegij Fabrum militiæ Rauennatis in æde Neptuni, quam ipse extruxit die Neptunaliorum præsentibus sportulis denarij bini diuiderentur æde decuriæ vigesimæ octo suæ, denarij centeni quinquageni quotannis darentur, vt ex ea summa sicut soliti sunt, arcam Publiciorum Flauiani, & Italici filiorum, & arcam, in qua posita est Flauia Salutaris vxor eius, rosas exornent de denarijs vigintiquinque, sacrificentq; ex viginti sextertijs, & de reliquo ibi epulentur, ob quam liberalitatem, Collegium Fabrum militiæ Rauennatis inter benemeritos quotannis rosas Publicijs supra sepulchrum, & Flauia Salutari vxori eius, mittendas ex denarijs vigintiquinque, sacrificiumque faciendum de viginti sextertijs per Magistros decreuit.

I B I D E M etiam in porticu exteriori marmoreum sepulchrum extat, in quo clarissimi Poetæ Dantis, Aligerij corpus situm est, cuius epitaphium, quod sibi mirum composuit, in ipso marmore incisum tale est.

Iura Monarchia superos Flegethonta, lacusq;

Lustrando cecini, voluerunt fusa quousque.

Sed quia pars cessit melioribus hospita castris,

Auctoremq; suum petijt felicior astris.

Hic claudor Dantes patrijs extorris ab oris.

Quem genuit parui Florentia mater amoris.

Alio in sepulchro, apud ædem S. Ioannis Euangelistæ.

A V R E L I A E maternianæ coniugi incomparabili, quæ vixit annis mecum uiginti duobus, sine vlla querela. Aurelius liberalis maritus.

Item

Item in eo loco.

SERGIA Olympias sibi, & Lucio Sergio Ruffo filio,
& Lucio Caltilio Tespio. hoc monumentum hæredes
non sequitur.

Ad ædem sanctæ Agnetis.

DIIS manibus, Aulus Fabius, Onesimus vius fecit
sibi, & Martiæ Nymphæ coniungi optimæ.

Apud ædem Cathedralẽ.

AVRELIAE Matidiæ, Marcus Aurelius Iustus, & Au-
relia Marina, sorori, & infanti dulcissimæ, bene merenti
posuerunt.

In eadem æde.

BONIS manibus Aulus Suuius, Marinus sibi, & con-
iugi suæ, Aureliæ Theoderæ dulcissimæ feminæ vius
posuit.

In Ecclesia sancti Apollinaris, in Classe.

DIIS manibus Valeriæ Didix, Valeria tertia matris
pientissimæ.

In sacratio eiusdem ecclesiæ.

CAIVS Iulius, Prisci vixit annis sex, mensibus de-
cem, diebus octo, Iulius germanus armorum custos, &
Valeria Marciana parentes.

In porticu eiusdem ecclesiæ.

PVBLIVS Aelius, Cissus sibi, & Ligariæ Ammiadi vius posuit, in agro pedes quindecim, infra pedes viginti quinque. Hic locus hæredem non sequitur.

COMPLVRA alia epigrammata, & inscriptiones hinc inde integræ, sed plures contrafactæ reperiuntur. Quæ & singulatim referre longum esset, sat erit de multis hæc pauca adduxisse, quæ nobis abunde maximam Urbis vetustatem insinuant, plerasque aliàs, vt suis in locis reperiuntur in fine libri scriptas collocabo. Sed nec illud Herculis cœlum collo ferentis simulacrum, adhuc magna ex parte integrum, quod vario olim delusa errore gentilitas, pro numine coluit prætermittendum censui. Mirabile quondam, & præclarum, vt plane constat opus, ab eo etenim quædam Urbis regio etiam in hodiernum tempus Herculana denominatur. Hunc quoniam de sanctitate, dignitate, ac Urbis vetustate nostræ satis dictum videtur. De vastatione deinceps explicandum esse existimaui.

DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

De Vastatione Urbis Rauennæ.

LIBER SECVNDVS.

VAMPRIMUM ciuiles discordiæ, ac bella intestina exorta sunt, Vrbs ipsa Rauennæ, quæ, vt ostendimus, florentissima fuit, uastari, & quodammodo ruere cœpit. Nam ut inquit Salustius, Concordia res paruæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Vrbs etenim Rauenna, ut supra commemorauimus, generosis olim ciuibus ornata, ac illustrata fuit, Quos cum ex opulentia, atque otio, ut accidere sæpe uidemus, auaritiæ, ac Imperij cupido inuasit, sese omni iniuria, atque contumelia assidue uexare, ac laceffere cæperunt. Hinc cædes, atq; rapinæ, hinc nefanda facinora, ac horrenda scelera patrari. Moxque ciuitas in deterius prolapsa est, & in hanc, quam dicturi sumus uastationem, ac miserandam solitudinem deducta est. Quibus quidem de rebus succincte dicere aggrediar, non longe exordia repetens, sed recentiora quædam, & nostris magis propinqua temporibus. Trauersarij

nersarij igitur, ac Polentesij eius Urbis potentissimi ciues
 fuere genere, opulentia, ac uiribus insignes, & præditi, qui
 cum inter se ob principatum dissiderent, armisque conten-
 derent, alteri alteros ex Vrbe eiicere conati sunt. Hinc ab
 eis factiones non parua aliquando in ciuitate suscitatae fue-
 re. Contigit uero nonnunquam, ut Trauersarij, Polentesios,
 & quosdam factionis eorum ciues eiicerent, quosdam ca-
 ptiuos efficerent, nonnullos etiam interimerent, ædesq; plu-
 rimas euerterent, atque Vrbe tandem audacissime potiren-
 tur. Idem quoque in Trauersarios aliquando à Polentesijs
 factitatum est, qui uictores facti, urbem etiam aliquandiu te-
 nuere. Quo effectum est, ut alternis fortunæ uicibus nunc hi,
 nunc illi honores, dignitates, magistratus Urbis cōsequeren-
 tur, plebem uero, & reliquos ciues largitionibus profusis,
 ac impensis immoderatis allicere enixissime studebant:
 multos subleuare, & alere plerōsque tum nobiles, tum ple-
 beios beneficijs sibi deuincire. Quibus audaciorēs facti,
 summam dominationis facilius obtinere posse arbitra-
 bantur. Cæterum Ostasius quidam equestris ordinis ex Po-
 lentesiorum familia, uir ad omnem rem, & facinus prom-
 ptissimus, tanta discordiarum semina iacta perpiciens, Vr-
 bem ipsam per tyrannidem occupare non dubitauit, ut pro
 eius arbitrio, atque libidine solutis legibus ciuitatem rege-
 ret, Itaque effecit, cui deinceps in tyrannide succedere Ber-
 nardinus Pandolphus, & Lambertus fratres eodem Osta-
 sio progeniti, ab ipsoque Bernardino, Guido genitus, à
 quo alter Bernardinus, alterque Ostasius Oppizo, Aldro-
 uandinus, Azo; & Petrus, & ab Oppizone Ostasius omnium
 nouissimus, qui quidem Rauēnæ Urbis dominationem per-
 petuo annis iam centum, & quinquaginta tenuere: tot.n.ab
 Ostasio primo in eam usque diem, qua Ostasius hic ultimus
 eiectus est, connumerantur. Quos tametsi ab initio domina-
 tionis modeste, humaneq; Vrbi quodā modo imperaturos
 esse oēs iudicarent, tamē adeptum post dominium quādam

E eos

eos ob dominandi cupidinem suspicio, sæuitia, atque crudelitas inuasit, ut sub ipsis quidem, ut ita dixerim, ne oscitare quisquā auderet, cum libere dominari cœpissent, nobilitas omnis perterrita, & uehementer perculsa est. Siquidem ciues uniuersi, qui tunc in Vrbe pollebant, comminutis eorum facultatibus, atque potentia, aut in uincula coniecti, aut proscripti facere, Complures etiam nobiles, ac spectatæ familiæ in exilium actæ sunt: quarū aliquas hic referre haud alienum putauī, Exularunt nanque Honesti, Trauersarij, Bichi, Pocheppenni ex Ghecijs, & Saxi, aliqui, Geruasij, Frixij, atque Genarij: omnes quidem egregiæ, honestissimæque familiæ, Permulti etiam præstantes, & generosi ciues ab ipsis Polentesijs tyrannis ultimo supplicio sunt affecti, e quibus recentiores quosdam recensebo, ut eos omittamus, qui in initio, & progressu dominationis eorum interiere, quoniam non omnium memoria ad ætatem nostram usque peruenit. Egidius scilicet Martellinus iurisconsultus. Arardus Spretus egregius, & præstans ex nostra familia uir, Nicolaus Tuduranus, & Gulielmus Mongardinus, omnes certe uiri optimi, atque sapientes. Nec aliā certe ob causam isti ab Oppizone Polentesio diuersis temporibus sunt trucidati, nisi quia illi nimis ei sapere uidebantur. Plerosque alios ornatissimos quidem ciues enumerare possem, quos ea uis tyrannica, uel proscripsit, uel interemit: sed eos ne longior essem missos facere constitui. Denique, ut paucis absoluam, tanta tyrannos illos dominandi cupido inuasit, ut non modo in alienos, uerum etiam in se ipsos plurimum sæuisse compertum habeamus. Nam Pandolphus, & Lambertus, uti accepimus, in oppido Ceruia, cui tunc dominabantur, Bernardinum fratrem natu maiorem in carcere uinctum tenuerūt, A quo tandem cum exemptus fuisset, eosdem & ipse, ut par pari referret, in uincula coniecit. Guidonem uero gnati proprii perpetuo inclusum carcere damnarunt. Oppizo autem, quo liberiore, ac securiore Urbis ditione potiretur, Aldrouandini

uandini germani mortem: cæteris iam extinctis fratribus nefandissime procurauit. Proh facinus: nihil acerbius, nihil immanius, nil deniq; sceleratius facere potuissent, quàm se ipsos, & fratrem frater, & patrem filius, cæca libidine, & cruentis manibus trucidare. Quædam insuper alia nostra hac ætate in ipsius Urbis perniciem, ac interitum contigerunt, quæ haud arbitror omittenda. Ostasio nanque, quem proxime nominauimus, huic almæ ciuitati nouissime imperante: Nicolaus Picininus, qui pro Philippomaria gentium armigerarum dux, & moderator erat: eiusdem forsân Principis iussu e Liguria mouens, cum ingentibus equitum, peditemq; copijs, traiecto Pado per agrum Bononiensem Rauennam uenit, eamq; obsidere constituit. Quare ad Ostasium primo, & Rauennates Legatos mittens, certam ab eis pecuniæ quantitatem expetere simulauit, quæ si non exhiberetur, bellum indixit. Tandem cum in tela, ac sagittas, & alia huiuscemodi, quibus se uiriliter tuerentur potius se exposituros, quàm in decore, ac uiliter quicquam sibi daturos esse, per Legatos intellexisset, cogitauit Urbem ipsam si modo efficere potuisset, expugnare. Igitur non ultra cunctandum ratus, cum exercitu per casae agri Rauennatis euolans permulta, ut ita dicam, uinaria uasa ad portum Rauennatem, qui in mare ducitur, supra amnem afferri iussit, & lignis inter se quàm firmissime colligatis, ac desuper compositis, pontem ualidum constituere, ac in flumen demittere curauit. Itaque totis uiribus transire conatus est in insulam Palazoli, ultra ipsum amnem sitam loco satis tuto, & non parum munito: nam ipso amne, mari, Pado, ac fossa quadam ex paludibus in Padum deriuata, ipsisq; paludibus cincta est, quæ difficillimum sibi præstant ingressum. Facile enim ciuitatem opprimi, ac uinci posse arbitratus est, si eam insulam, in qua iumenta, boues, & cætera animalia, quibus Rauennates maxime abundant, tuta, & ab hoste secunda seruantur, occuparet. Tamen nisi aduersante fortuna, nostri

ipsi, qui hostibus uiriliter obstabant, cessissent, non ita facile pontem demississet, resistentibus e medio amne ratibus armatis Venetorum, quibus nobilis, ac præstans uir Maphæus Molinus tunc præerat, nonnullis etiam peditibus duce Antonello de Tolentino, quorum uirtutes, & uirili pugna, hostes ita perculsi, ac perterriti fuerant, ut ad ipsum amnem non sine metu pugnare contenderent, Sed in Mariæ monasterium, quod ibi insigne cernitur, se recipientes, illud sua pro tutela seruabant. Accidit autem casu quodam, ut Maphæus Molinus, in cuius manu omnis ferè salus nostra tunc reposita erat, dum strenue ageret, hostesque ualde reprimeret, tum machinarum ictibus, tum telis, & alijs e ratibus ipsis in hostem submissis, ignem machinis ministrans, incendio in eum uerso totam fere faciem ureret: quo euenit, ut ea pugna relicta, sibi medendi, ac reficiendi gratia se in ciuitatem reciperet. Reliqui etiam, qui eo duce hostibus obstabant, perterriti nulla ui fugati in Urbem retrocessere. Antonellus uero, qui ex ripa fluminis hostes ualido impetu reprimebat, Maphæo excedente ab hostibus ponte in flumen demisso, suis cum peditibus ueloci quidem cursu ad ciuitatem properauit. Hostes igitur ponte demisso in insulam conuolare, & eo loco occupato per totam insulam, & usque ad portam ciuitatis, quæ Anastasia dicitur, uagari, ac discurrere cœperunt: quicquid uel hominum, uel iumentorum obuiam fuit, rapientes. Interea magnanimus dux Estorgius Manfredus, qui cum Nicolao tunc militabat, ducentis cum equitibus Bagnacauallum oppugnaturus proficiscens illud Nicolai ope, & consilio, cæteraque Rauennæ oppida, incolis tamen sese deditibus nulla ui, nulla etiam pugna suscepit, & suæ ditioni subdidit. Ostasius igitur ciuitate Rauenna ab hostibus obsessa, afflictis que rebus Legatis ad Nicolaum missis rem cum eo componere studuit. Summa rei hæc fuit: ut libere Ostasius ciuitati dominaretur, Ducisq; mediolani tutelæ, ac commendationi subiiceretur. Venetos uero,

uero, quorum tutela tam diu Polentesij seruati fuerant, eijceret, hostesque infensos iudicaret immemor paternæ iussionis: Mandauerat enim sibi pater, ne à Venetis unquam dissentiret. Tria etiam millia denariorum aureorum sibi idem Nicolaus enumerari, tribuique ob Ostasio pactus est, non abiturus, nisi receptis. Nec mora fuit ea inita pactione illorum partem e manibus ciuium, ac rusticorum extortam, partem ex ipsius Ostasij pecunijs ad Nicolaum mitti. Pepigerant etiam, ut oppida, quæ nuper ab Estorgio capta diximus, restituerentur: sed id minime effectum est Estorgio resistente. His itaque gestis Ostasius forte quibusdam nuntiantibus audierat, quod ciues regno priuare, eiicere, & alium sibi Principem præesse optarent. hæc prudenti, ut erat animo secum uersabat, Nonnullisque accersitis ciuibus coram affatus paucis interrogauit, an se, an alium sibi Principem præesse affectarent, idque sibi, ut palam, & aperte dicerent, iussit. Ita ut imperium sponte quodammodo renuntiare uideretur, sed ciues sua quadam innata mansuetudine id quod ab Ostasio dictum erat, libenti animo accipientes, ut eum Principem denuo confirmarent, facile consenserunt. per id uero tempus Nicolaus haud segnis, & otiosus fuit: sed ad alias Flaminiae ciuitates, & loca exercitum ducens, Rauennæ nonnullis delectis peditibus in præsidio relictis Forum Liuij primo à ciuibus sese Antonio Ordellaffo subiicientibus inde Forum Cornelij, ac Bononiam Urbem præstantissimam, & oppida permulta in suam potestatem, & ditionem redegit. Sed institutum nostrum prosequamur. Ostasius parentem, & alumnam suam illustrissimam scilicet Venetorum celsitudinem, à qua tam diligenti cura, & paterna fuerat dilectione tutus, deserens Philippo Mariæ, ac Nicolao Picinino, quem non nisi hostem etiam infensum antea nouerat, adhæsit, Id sibi longe profuturum confidens: sed cum sua fefellit opinio. Postea itaque imagines, ac picturas omnes Sancti Marci, & alia præclara Venetorum insignia, quæ

Rauennæ

Rauennæ multis in locis ob ciuium omnium in eam inclutam Venetorum dominationem obseruantiam picta, & impressa erant, ex omni parte deleri, & anguem illum tortuosum publicis in locis pingi studiose curauit. Incredibile uero quidam accidit. Nam Ilarius quidam Parmensis carpentarius incola Rauennæ, cum sponte sua imagines, ac picturas ipsas ex omni loco dirimeret, & propria manu deleret, repente omni cum prole sua uita excessit. Eius igitur draconis præsentia perinde, ac alicuius teterrimi hospitis, abhominabilisque prodigij mox pestiferi ciuiliū simultatum, discordiarum, seditionumque ignes, per totam ferme ciuitatem incensi sunt, Ita prioris mansuetudinis, ac humanitatis obliti fuere, ut non amplius Rauennates, sed raptores homicidas, ac seditiosos homines posses appellare: non omnes quidem, sed plebeios quosdam, & abiectos homines, qui malo huius Reipublicæ nati fuerant. Cum hi uiros quidem optimates, ciuesque præstantes per omnem iniuriam, atque contumeliam continuis insidiis uexarent, quæque ad Reipublicæ, ac ciuium perniciem, & interitum pertinerent, omni studio, omni que conatu molirentur, & agerent: nulli rei magis studentes, quam ciues, & uiros bonos perturbare, quosdam eiicere, quosdam necare, quosdam uarijs contumelijs laceßere. Per dies, noctesque furti, rapinæ, & reliqua permulta malefacta patrabantur. Omnia per libidinem, & animi intemperantiam eis agere licebat. Quid agerent, quose ciues optimi uerterent minime sciebant: hac etiam tempestate permulti nobiles uiri, & alij complures crudeli nece perire: quorum hic necem interficere non erit incongruū, nec à re nostra alienum. Rustici quidam è manibus, quorum idem Ostasius pecuniam, de qua supra diximus, tum maxime extorquere studebat: armata ad forum manu procurrentes: ubi de solutione contenderent, ac recusarent, repente è foro fugati ad proprias domos festinare cōpulsi sunt. Inde nonnulli in carcerem coniecti manibus, ac pedibus uincti,

vincti, nonnulli, & laqueo suspensi uitam finire. Ioannes item, cui Malafera agnomen erat, hostis interea habitus: sed quid in patriam egerit, aut molitus fuerit, non satis compertum habeo, non contenti, quod in patibulo obiisset, eius etiam carnē quāmsæuissime dilaniarunt. Cum hæc esset conditio rerū, ciues nonnulli, quorum è numero fuerunt, Opizo Munaldinus, Franciscus eius frater, Matthæus Balbus, Iacobus Tombesius, uiri optimates: & quidam alij pendenti ciuitatis ruinæ forte succurrere statuentes clam ad Illustrissimum Venetorum Senatum mittunt, sibi quæ tradere ciuitatem paciscuntur. Tempus quidem, & modum ad rem patranda constituant. Per id tempus Ostasius, & ciues permulti à ciuitate ob pestem, quæ illam tunc ualde urgebat, aberant. Re igitur per hunc modum constituta, quingenti delecti pedites nauibus uecti Rauennam in portum Pirotoli eiusdem Senatus iussu mittuntur, ad hanc rem quā maxime perficiendam: hæc autem, & inter ciues ipsos summo fuerant consilio prouisa, ut inde nocte pedites mouerentur, & ad ciuitatem accederent, per pauci quidem in occulto sub portam ciuitatis, quæ Anastasia dicitur, collocarentur. nam prima luce ea porta referari consueuerat. Reliqui uero omnes in Mariæ, ut appellant, in rotundo monasterio eidem portæ satis propinquo, in insidijs consisterent, donec perficiendæ rei tempus aduentasset, cum eis erat Franciscus ipse, de quo diximus, factum accelerans, Intus uero ad portam quidam ex ciuibus ipsis adessent: ut cum porta iam plane aperta foret, utrinque præoccuparetur: qua capta pedites ciuitatem ingressi, tum terribili, atque repentino tubarum sonitu, tum uocum clamoribus pro inclyta se Venetorum celsitudine aduenisse significarent. Haud dubium erat, quod ciuitatem summa pace in manu habuissent, ob fidem integram, ardentissimūque amorem, quo eidem Imperio Veneto Rauennates deuincti semper fuere. Verum peditibus ex portu iam dicto ad ciuitatem nocte properantibus, rustici
quidam

quidam egressi ciuitatem, ut ligna ex pineto plaustris importarent obuiam fuere, quibus non sano consilio prætermis-
 unus ad Ciuitatem diuerso properans itinere, pedites præuenit, hostesque adesse nunciauit. Per hunc modum res prodita est, & suum omne consilium irritum fuit. Sed cum dies illuxisset, rem hoc modo experiri statuerunt, mœnibus ciuitatis appropinquantes, ciues, qui pro mœnibus stabant, uocarunt, atque eorum unus, qui cæteris præerat uerba faciens: Quid aliud, inquit, cupitis Rauennates, quàm quod saluti, & amplitudini uestræ conducere potest facile consequi? Nos introducite, qui pro Illustrissimo Venetorum Senatû uenimus, Accepturi enim estis proculdubio quicquid pro salute ciuitatis, & uestra concupiscitis. His uerbis nil aliud responsum est. Sed cum significaretur Venetos adesse, tum ad portam, tum ad forum, Oppizo, & cæteri, qui rem animo gerebant, concurrere, dumque in foro conuenissent, in sequenti ciuium corona, ita palam exorsus est Oppizo. Audio, inquit, uiri optimi quosdam pro inclyta Venetorum celsitudine extra urbem prope mœnia adesse, qui non nisi salutem nostram, & ciuitatis amplitudinem expetere uidentur, Suadeo itaque eos absque mora in Urbem admitti, ac introduci debere, & iustissimo nos Imperio subdere. Sciebat enim eos, qui tunc in foro conuenerant, id nequaquam moleste fere: sed libenter, ardenti que animo suis uerbis assentire. Nec cum certe sua fefellisset opinio, nisi unus omnibus alijs tacentibus, non dicam respondisset, sed stricto gladio comminatus esset, Neque certe fuit alius, qui in tanta ciuium frequentia illius sententiam improbareret: his ita factis, dictisque cœtus omnis è uestigio solutus est: & suos quisque lares petere festinauit. Nec fuit qui hanc illius sententiam, uel ex coniuratoribus comprobaret. Oppizo autem cum iam manifeste cerneret, omnia in caput suum agi: ciuitatem egredi decreuit, & huic tam imminenti periculo cedere. At pedites, & Franciscus Monaldinus cernentes

cernentes suum omne consilium frustrari, etiam abire statuerunt. Cumque Oppizo iam tenui iuuenum manu stipatus abiret, & Celenam uersus iter faceret ingruentibus tenebris apud roncum agri Foriliuij cum suis omnibus hospitio se recepit. Ibi nocte cum plane iam res ipsa uulgata foret: à rusticis quibusdam captus suspicionis dumtaxat proditæ urbis gratia, uinctusque Forumliuij ad magistratus diligentia custodia ducitur. Ibi uero minis, & tormentis compulsus coniuratos, & rem omnem detexit. Nec mora fuit, quin per nuncios hac de causa missos Ostasio omnia significarentur. Qui nulli rei magis studuit, quàm coniuratorum reliquos in asperrimum quidem carcerem detrudere, Matthæum primo, deinde Iacobum, cuius tamen captura longe nimis remorata est. Nam is ubi Matthæum carcere detentum intellexit, omnibus modis tentauit effugere. Tandem apud lares homecioli latitans, in quibus se nouissime receperat captus est, in uinculaque coniectus. Variis deinde ambo cruciatibus affecti, Alter licet, & manibus carnificum sumpta ueneni potione euaserit, tamen in exilium exactus est, Alter uero impie necatus è uita decessit. Oppizo autem, quem ad Liuienses ductum esse diximus, magno quidem auri pondo redemptus est. Sed impiorum profecto manus non effugit. Nam Ioannes Pisagnolus, qui & à patria exul erat, & cum eo simul Venetijs cohabitabat, sua uel animi malignitate, uel Ostasij suasionem, incautum eum repente adortus interemit, cuius certe facinoris satis dignas pœnas pertulit. Hac etiam tempestate Iacobus Raisius Eques, ac iuris interpres, & ciuis profecto præstantissimus, qui apud Ostasium quorundam uoluntates reprimere forte conabatur, & consilij obstabat trucidatus est: Quodam enim tempore dum ex atrio Ostasij medius inter optimos uiros Guelsum physicum, & Petrinum Melium domum primis tenebris repperet: aliqui in foro præoccupatum, ac seiunctum strictis

F   ensibus,

ensibus, & compluribus quidem uulneribus percusserunt. Maruelus etiam rusticus hoc tempore culpatus, quod cum hostibus sensisset, & de porta ciuitatis cum Francisco colloquium habuisset: ista ui tormentorum confessus se nocentem, crucis poenam subiit, uitamque finiuit. Sed postea compertum est nedum id effecisse: sed nec quidem excogitasse, tum id asseuerante Francisco, tum alijs, qui patriæ tunc hostes sunt iudicati. Per id tempus Martelinus ciuis optimus in carcere conclusus: orta suspitione, quod cum Venetis sentiret, Propterea, quod tunc classis quædam è Venetijs in portum Sapis aduenerat. Varijs ob id tormentis agitatus est: Sed nihil cum in patriam machinatum esse postea compertum, & tamen è patria, domoque exulauit, pauloque post diem suum obiit. Præterea Baptista Ioannis Picinini uir in Vrbe opulentissimus in suspitionem deuenit. uel, quod grauitèr Ostasij dominationem ferre uideretur, uel eo, quod Ioannes eius natus ardenti deuotione Venetis deditus esset, & eorum partibus faueret, quem & patriæ hostem pridem iudicauerant, exilioque damnauerant, Non multo post relegatus, & ad Franciscum Picininum, Nicolai filium armorum Ducem apud Castellum Sancti Petri agri Bononiensis missus est. magno cum uitæ, & fortunarum suarum periculo, Franciscus uero præter spem, & multorum expectationem eum benigne suscipiens incolumen seruauit, atque accurate effecit, ut tute posset patriam, & lares proprios habitare. Longus autem esset sermo si cuncta enarrare uoluermus, quæ in interitum, & perniciem Urbis, ac ciuium eo tempore patrata sunt. Satis erit de multis hæc pauca collegisse: quibus & temporū, & rerum conditio non obscure patere potest. Acerba certe est huius tēporis memoria, & res tū auditu horribilis, tū uisu crudelis. Quis nostrū non ingemuit? Quis non arsit dolore: cū sane nesciā quid acerbius, quidue luctuosius Vrbi nostræ ea in tēpestāte potuerit accidere. Sed de uastatione satis: Nunc de instauratione dicendū uidetur.

DESIDERII SPRETI RAVENNATIS

De Instauratione Urbis Rauennæ.

LIBER TERTIVS.

QUANTVAM ea quæ superiori scripsimus libro, pro singulari nostro erga patriam amore, nonnihil animum conturbarint, illa me tamen ratio consolatur. Quod si res tunc aduersas Vrbs nostra perpeffa est ea tandem mala ad extremum præstiterunt, ut Ciuitas ipsa, quæ longissimo tempore sub Polentesiorum tyrannide desolata, inculta, ac vastata, mœstaquæ, ac lugubris iacuit, sub mitissimum demum, & augustum Venetorum Imperium diuino quodam munere ueniens priscas uires restauraret, Ac illorum nunc oblita temporum magnopere lætetur, & plaudet: Nam cum ea esset infœlix, & misera conditio rerum, statuere ciues nonnulli Venetorum partibus fauentes Urbem hanc nostram è manibus Ducis Mediolani, ac eius Imperatoris Nicolai Picinini, penitus eripere, & eorum memoriam è Rauenna delere. Ciuitatem vero, & Ostasium inclitæ Venetorum cel-

F 2   situdini,

situdini, suæque protectioni commendare. Hanc rem cum
 Nanne Carlono Veneto ordinis plebei uiro optimo, qui tunc
 Rauennam mercator frequentabat, & ob hoc forte ab Sen-
 natu missus fuerat, communicauere. Is autem cum esset fidei
 integritate Venetis notissimus nobis autem summa beniuo-
 lentia coniunctissimus ad eam rem peragendam multo per-
 suadebat, hortabaturque. At ubi de re collocuti sunt, qui
 negotium animo gerebant, accersito uiro Nobili Donato
 Donato, qui eiusdem incliti Senatus ratibus præerat armatis,
 & de industria eo missus: portui Rauennati cum eo Nanne
 immorabatur, per portam Anastasiam extenso Sancti Mar-
 ci uexillo populo annuente, ac uocante eos introducere fe-
 stinarunt, & ad forum procurrentes magna omnium lætitia
 suscepti sunt, tum gloriosum Sancti Marci nomen ore uno
 inuocantes iubilabant omnes, lætabantur, & exultabant.
 Sono, fidibus, & cantu resonabat aer: Postea uero tanta tran-
 quillitas, tanta quies uniuersæ mox ciuitati influxit, ac om-
 nes à prioribus odijs, & furoribus, ad pacis, tranquillitatis-
 que amorem traducti sunt, ut nesciam, an beatius Felici-
 tatisque uiuere potuissent, nec multo post æquissimi ab Senatu
 magistratus Rauennam delegantur, Quorum summa iusti-
 tia, & æquitate recte omnia gubernarentur. Iam omnia le-
 gum rigore, omnia more maiorum, omnia ex equo, & bo-
 no procedebant, Iamque nocturni omnes, ac diurni me-
 tus aberant: quippe illorum uirtute præcipua, atque opera
 simul, & humanitate tota ciuitas conquieuit. Id quoque
 perpetuum sane fuisset, nisi uehemens quædam ingruisset sus-
 spitio, quæ maximam populo dubitationem peperit. Qua-
 re effectum est, ut pro singulari, atque unica medela, qua
 tam pestifer morbus curaretur à Senatu missus est magna
 cum celeritate equestris ordinis uir amplissimus, ac magnis
 in rebus spectatissimus Iacobus Antonius Marcellus, qui
 tunc temporis in exercitu Romani Pontificis Venetis con-
 foederato in romandiolæ finibus apud Reuerendissimum

Aquileum

Aquileum Cardinalem Sanctæ Sedis Apostolicæ Legatum à latere Senatus Veneti erat Orator . Cur autem hic Marcellus tantæ , & auctoritatis , & gloriæ uir à tam ardua exercitus illius prouincia reuocatus, ac tanta cum celeritate nostram in Urbem uenire coactus sit causa extrat quippe quum uideretur uti solitum , ac perniciosum consilium non segregabatur à Ostasio Principe, quin ei potius in dies augebatur cupiditas, ut se in pristinū statum uendicaret, ac iterum Mediolanensium Duci dederat se hac igitur de causa, uel potius, quod vulgo creditur diuinitus boni communis causa , quod in huius rei calcē latissime patuit, hæc suspitio populi animos huius diuini potius, quàm humani Veneti regiminis amatoris irrepsit, quum is præsertim maiorem in modum formidaret, ne qua in præteritum tyrannicæ gubernationis reuerteretur aculeum : quo unumquodque grauissimum quamuis, tolerabilius extitisset supplicium . Vnde omnes fere ciues primarij, una cum plebe , & suburbanis hominibus , qui causæ prius fuerant, cur ciuitas è Ducis Mediolanī manibus euulsa in pristinam sancti Senatus Veneti fidem rediret, ut diximus : cum priuatim, tum publice quasi tota in Vrbe continue uarios susurros edebant, qui cum in dies crescerent, atque ad Senatus aures petuenirent, Timens, ne ciuitas tali suspitione perculsa aliquod se in præcipitum daret, quod & facile potuisset accidere , & quanquam hic prætor à Senatu designatus esset : uidebatur tamen , quod hoc ingruente casu, maiore munimine, ac gubernatione opus esset, quæ plane eos haud fallebat opinio hunc summa cum Imperij dignitate Marcellum elegit, qui perinde, atque dictator ciuitati, ac Ostasio recte consuleret, Illumque ueluti filium inclito Senatui commendatum inditione Urbis cum omnium ciuium beneuolentia conseruaret . Cuius quidem uirtute præcipua , ac summa integritate, ita omnia , & bello , & pace sapientissime administrata sunt, ut omnium ciuium nostrorum studia in Venetorum beneuolentiam , ac deuotionem

deuotionem summopere accensa sint, nec præter ipsorum Imperium ullum aliud exoptarent. Huius igitur cupiditatis uehementia ducti, atque illius iniqui consilij suspitione, quasi ultro currentes impulsæ: quod die, noctuque in Ostasij Principis animo uigebat, Timentesque insuper, ne id eos ambiguus laqueis, ac diris præteriti status retibus irretiret, sæpissime eorum plerique communi pœnæ omnium consensu ipsi Marcello dixerent, se nullo pacto Ostasium Principem ferre uelle Urbemque ipsam Venetorum Imperio subdere decreuisse. Vti hac tam diu exoptata omni que studio, ac diligentia quæ sita quiete ullo absque metu secure frui possent. Atque ea de causa quandoque in templo sancti Spiritus primatum ciuium concilia celebrarunt. At uero Marcellus utpote ad tutelam Ostasij Principis missus integritati suæ, ac Veneti Senatus famæ consulens, tum mitibus uerbis, tum asperioribus minis id fieri penitus uetauit. Quod cum illi animaduertissent tanta hominis fide, ac beniuolentia flagrabant, ut ipsum Marcellum inuitum, ac enixius reclamantem patrem patriæ, & Principem suum una omnium uoce publice constituere uellent. Denique Marcellus cum pro Senatu Veneto fidem, ac integritatem suam inuiolatam conseruasset, tunc longe magis pro se priuato ciue intemeratam, immaculatamque tueri studuit, ac uniuerfis palam iussit, ne ea de re uerbum ullum de cætero fieret. Postea uero nocte quadam, dum prima quies fessos mortales occupasset, atque hostes Urbem somno sepultam inuasissent, qui in præsidio portæ Andrianæ locati erant, ut Marcello hostes adesse significarent tormenti unius fragore intonuerent. Quo quidem audito tumultus ingens per Urbem exortus est, quandoquidem de Urbis prodicione suspitio quædam cunctos inuasit. Atque ecce Marcellus somno excussus sine mora intrepidus exiliit. Inque forum prodijt, quo milites statim conuocans, singulosque singulis locis in præsidio disponens ciuitatem ab omni metu suspitioneque liberauit.

rauit. Tum ciues uniuerſi, qui in forum ad Marcellum ueluti Ducem ſuum pro tutela conuenerant occaſionem optatam naſti denuo ciuitatem Imperio Veneto dedere, aut Marcellum in foro publicè Principem vociferari decreuerant. Cæterum iuſſorum antedictorum, ſanctiſſimæque integritatis ſuæ memores ſtudia, & ingentes cupiditates ſuas repreſere. Intra paucos deinde dies: Vbi hi motus quieſcere, ac tumultus reſedit, Adierunt Marcellum alterius factionis capita, qui fauere partibus Principis uidebantur. E quibus natu grandior: Nos inquit animaduertimus quid aduerſarij noſtri moliantur in tradenda Vrbe Senatui, modo cogitatio ſua ſibi ſuccedat, Verum longe maxime falluntur, propterea, quòd non in ſua, ſed in noſtra manu eſt, cui uelimus tradere Urbem. Proinde nos, qui Vna cum Principe ſumma rerum potimur, pollicemur Urbem uobis daturus, uel Principe cœſo. Vtrum autem hæc ſerio, & ex animi ſententia dicta ſint, Vt annuente Marcello res ſuccederet, an ex compoſito per cauſam tentandi, & explorandi animum eius, & Senatus, incertum eſt. Marcellus hoc acceſſo, & ſi indignitate rei commotus obſtupuit, quippe cui ſicuti cauſa prioris motus non parum moleſta fuit, ita multo moleſtius accidit, Vt huiuſmodi promiſſis Nex Principis accederet, tamen ſic eſt ad eos locutus. Quod iam ipſe publicè, & priuatim prædixi, uobis quoque referre non grauabor. Non ſcilicet me eo nomine huc ab Senatu miſſum, quo iſta fierent. Sed, ut in fide, & officio Principem incolumen, & florentem continerem. Proinde quemadmodum monui, & hortatus ſum aduerſæ factionis homines, ita etiam uos, & hortor, & monitos uelim, Vt miſſis, & ſedatis iſtiuſmodi animis, amice, & pacate inter uos agatis, ita ut Princeps pro deſiderio Senatus in officio permaneat. Digna uox certe, & omni laude plena mirifice grauitatem illam Sanctiſſimi Senatus Veneti redolens: Paucis uero poſt diebus Decedentem Marcellum Princeps ipſe, & uniuerſa fere ciuitas extra Urbem proſecuti

cuti sunt. Nec poterat Princeps temperare lacrimis, & crebris singultibus modum facere, adeo decessum eiusmodi tutoris, immo parentis optimi moleste ferebat, & eo molestius, quod prætorem, qui modo uenerat signis quibusdam acerbiorum futurum iam sibi intelligebat. Ad quem Marcellus, quo bene sperantem redderet. Mitte, inquit, istas lachrymas: Esto bono animo; redibo actutum ad te: Ut aliquot inter nos lætos agitemus dies: Et ille excipiens ait, quinimo vix quindecim patiar excedere dies, quin te ipse conueniam. Vbi uero aliquantum extra Urbem uentum est, Continuit se Marcellus, apprehensaque manu Principis, qui lateri sibi hærebat, semotisque omnibus, Decem duntaxat adhibuit ex primatibus, quos fidiore, studiosioresque Princeps sibi putabat, Et hac usus est oratione. Viri, & ciues optimi cum paulo ante Principem uestrum ægrum, & lachrymantem ob discessum meum intuerer, quo cum bono animo esse hortarer, & lenirem dolorem, Dixi me cito rediturum. At is se citius iturum ad me subdit, quam quintusdecimus præterlaberetur dies: Conuersusque ad Principem, hos inquit, ciues testor meorum uerborum in omnem euentum: Si tu hinc abieris. Scito te post hac non dimissurum amplius clauis Principatus tui, quem paulo ante proximum periculo fuisse: te Venetias petente, omnibus planum est, non dimissurum inquam Iacobo Antonio. Quod nisi tibi reconciliaueris populares tuos, & in gratiam secum redieris secus quam nunc facis, Crede mihi actum erit, nec est, ut speres amplius tibi patere reditum in Urbem. Si mihi auscultaueris, nusquam discedes. Dabisque operam unà cum hisce, qui tibi hoc suadent reconciliandi tibi populares tuos tam internos, quam externos, & exilio actos, quando præsertim finitimi hi Reguli omnes nihil aliud inhiant, & in primis affines tui Fauntini, quam te Principatu exuere. Tui namque ciues non inquam eos, qui extorres sunt, sed qui Urbem, & agrum incolunt, ut qui grauantur Imperium tuum
& mole

& male abs te regi indignantur, proderent cuius Urbē, si modo aliter facere haud queant. Hæc Marcellus omnia cecinit, Vt uniuersæ ciuitati constat; Quæ intra paucos dies uerrissima euenere, non secus, atque si uates quispiam ea prædixisset, aut diuino oraculo prolata fuissent: At Deus omnipotens, & quod plerique horum sic meruerint, & patriæ nostræ tam communi commodo respiciens: occaecauit animi eorum oculos, Auriculas obturauit, corda obduruit, quo minus tam pro, sancto, & salutari consilio sapientissimi Marcelli obtemperaret. Interea Zinebra suauissima Ostasij coniunx, vel salutis suæ forte consulens, uel suasu quorumpiam, Venetias nauigauit, & ibi aliquandiu residere constituit, Sed cum Ostasius illius ardenti quodam amore afficeretur, aut aliam forte deperiret, quam in præsentiarum minime quidem nominare constitui, eas secutus Venetias frequentius aduentabat. Vereor autem, ne aut culpa tantifacineris, aut libido illius perpetrandi, accedentibus quoque multis, & tetris sceleribus, quibus tum se contaminarat, tum etiam magis alios inuolui permiserat, eos scilicet, quibus ignauia quadam ipse Ostasius plus tribuebat, quàm exigebat, & animi, & corporis statusque sui salus, causa fuerit, quo præceps rueret. Tritum est enim uetustate prouerbium, propter peccata infortunijs plerunque affici mortales. Nam qui Deo accepti non sunt mente capiantur necesse est. Et proinde Ostasius captus, ut sic dicam oculis, auribus, cordeue, haud quaquam intelligere potuit salutare, & ex omni parte perfectum consilium Marcelli missi huc ab Senatu cum Imperio, tum pro ipsius Ostasij, tum uniuersæ ciuitatis nostræ singulari eommodo. Nouissime dum sic Ostasius Venetijs commoraretur uiri optimates, ac ciues primarij cernentes nihil sibi magis, ac Urbis dignitati, foelicitati-
que conducere posse, quàm sese, ac ciuitatem ipsam mitissimo Venetorum Imperio subdere, Ostasium uero è principatu deponere ad arma concurrunt, totamque ciuitatem suscitant

scitant dum populus Apostoli Matthiæ sacra festa celebra-
ret, anno tunc Millesimo, ac quadringentesimo quadrage-
simoprimo ab aduentu Saluatoris decurrente. Plebs itaque
sequitur tota. Vox una populi Sancti Marci nomen ac iustis-
simum Venetorum Imperium repetit, & inuocat, eique om-
nes sese, ac Urbem dedere clamitant, & uno ore significant.
Hæc cum essent sine vlla prorsus cuiusquam, aut cæde, aut
cruciatu, uel proscriptione, uel detrimento patrata, statim
Venetorum Senatui tum litteris, tum nuncijs enunciarunt.
At Senatus statim censuit Urbem suscipiendam, ne sinistre
secum ageretur, quod facile euenisset, pristini Imperij per-
tresa ciuitate. Et recte sane id ab Senatu fieri poterat, quippe
qui præter officium nunquam animum induxisset eam Ur-
bem recipiendi, ea est integritate iam inde ab Vrbe condita
constantissimè supra millesimum annum seruata, & impri-
mis, quòd ciues ipsi ultro sese deditere, Vrbe suscepta, &
exacto Ostasio culpa sua, qui si à prudētissimis monitis, Lega-
ti Senatorij nō abhorruisset, proculdubio incolumen se con-
seruasset. Id cum esset populo Senatus litteris renuntiātū om-
nes maximo præ gaudio iubilarunt. Paulo autem post Osta-
sius, eiusque natus, & Zinebra ad Creteneses perpetuo relē-
gantur, id supplicibus literis Rauennæ ciuibus postulanti-
bus. Vbi & morbo confectus sua cum prole uita decessit.
Ita vt in eo generosa Polentesia familia prorsus extincta fue-
rit. Ostasius uti ostendimus primus ex ea familia fuit, qui
Urbem Rauennam per tyrannidem occupauit. Ita & fato
quodam alter Ostasius illam amisit. Quod cœlitus, nutuque
diuino factum esse non ambigo, Nam & vaticinijs quidem
multis longe prædictum fuerat. Oppizo etiam eius genitor
uiuens hunc sæpissime casum deplorauit. Illud quoque ex-
tat in Vrbe attritum, uulgatumque uaticinium, quod quidem
latissime ferebatur. Ad Calendas Martias, & apud festa de-
dicationis Basilicæ beatissimi Apostoli, & Euangelistæ Ioan-
nis, quæ tanta à Rauennatibus ueneratione, & summa pic-
tate

rate celebrantur, & per portam Anastasiam Polentesios Urbem Rauennam amissuros. Quod ab illis, ita pro uerissimo habitum est, ut & ipsius etiam Ostasij maiores summa quadam uigilantia, Calendas ipsas, & festa illa attentius obseruarent dies, & noctes excubijs, ac uigiliis intenti. Præterea eam portam sibi adeo suspectam habuere, ut per ipsam nemini, & maxime aduenæ intro, aut extra ire concessum esset. Aliud quoque incredibile uetustissime scriptum, tum ipse uidi, ac legi, tum alij complures, quod responsum à spiritu quodam fuisse, scriptura testatur antiquissima, Ex quo apertius significatur Rauennam anno parum ante cuiusdam Ostasij Polentesij obitum ab Polentesiorum ditione penitus euasuram, & in manus dominantis super mare, ut iisdem utamur uerbis deuenire. Mira quippe res hæc multis ante seculis, ita luce clarius prædiminuta uidentur, ut qui rebus gestis interfuere, nec amplius referre, nec planius enarrare potuissent, ex eo autem tempore, quo Rauenna Deo maximo auctore sub Venetorum ditionem sponte deuenit, Plurimum quidem eorum beneficio, tum opibus, tum nouis hominibus aucta est, ædificiisque reformata. Ager etiam uniuersus ad frugem, ita egregie cultus est, ut infructifera quæque loca sentibus, & uepribus olim squallida, & saltus fere omnes dudum ferarum lustris refertissimi in cultam telluris faciem nunc reparata sint. Arx insuper munitissima, & inexpugnabilis pro maiori Urbis tutela cocto latere, & muro amplissimo miræ altitudinis, immensæque latitudinis à fundamentis cincta erigitur, eaq; fieri inchoata est consilio, ac prouidentia sapientissimi Iacobi Antonij Marcelli sic eam fieri Senatui Veneto suadentis, pluresque iam ipsius in altum elatæ sunt turre. Quam non iniuria homines mirari non desinunt. Fœlix profecto Vrbs, quæ tale nata est Imperium, quo nullum scio maiori æquitate iustitia simul, & clementia subditis imperare. Cum enim multis rebus bonum publicum contineatur, nulla certe res est, quæ

ad communem utilitatem conferre magis uideatur, quàm æqua in omnes iustitia. Et tum malos compescendo, tum bonos subleuando, beneficijs in fide subditos detinere. His enim artibus amici parantur, qui (ut inquit Salustius), non thesauri præsidia Regni sunt. Et hæc Cicero scripta reliquit è sua, & panetij sententia, Neminem neque Ducem bello, nec Principem domi: magnas res, & salutares: sine hominum studijs, & beneuolentia gerere potuisse: Commemorantur, & ab eo Themistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, & Alexander Macedo. Quis negat sine adiumentis hominum eos tantas res efficere potuisse: hoc proprium uirtutis est, conciliare sibi animos hominum beneficijs, & ad suos usus adiungere, Nihilque ad tuendas opes magis est accommodatum, quàm diligi. Nam ut præclare Ennius tradit, quem ciues metuunt, Principem oderint, & quem odio habuerint perijisse expetunt. Nulla est enim tanta uis Imperij, quæ absque ciuium beneuolentia possit esse diuturna. Non temere igitur existimant, qui malum aiunt diurnitatis custodem esse metum. Habes itaque magnifice, ac humanissime uir quicquid ex me de amplitudine simul, & uastatione Urbis Rauennæ, eiusque instauratione dici hoc, quàm breuissime sermone, & perstringi potuit. Epigrammata autem antiqua, quæ confecto operi pollicitus sum me oppositurum, hæc sunt.

F I N I S.

EPIGRAMMATA.

IN muro vetustissimo apud ædem Sanctæ Mariæ in Rotondo extat marmoreus lapis, in quo sculptæ sunt iuuenium imagines duæ pulchræ cum his versibus ad modum urnæ quadratæ, in qua nihil præter cinerem, & ossa consumpti cadaueris capi potuisset.

Duo iuuan. Lupi, & apri
*Vna Iuuania domus hos produxit alumnos,
 Libertatis opus contulit una dies,
 Naufraga mors pariter rapuit, quos iunxerat ante,
 Et duplices luctus sic periniqua dedit.*

In porticu adis Beati Petri.

FLAVIÆ. Q. F. Salutari coniugi rarissime. L. publicius Italicus dec. orn. & sibi: V. P. Hic col. Fabr. M. R. H. S. XXX. N. Viuus dedit ex quor. reditu quotannis decurionibus coll. Fabr. M. R. in æde Nept. quam ipse extruxit die Neptunaliurum præsentibus Spor. bini diuiderentur: Et dec. xxviii. Suæ centeni quinquagēni quotannis darentur, vt ex ea summa sicut soliti sunt arcam publiciorum Flauiani, & Italici filiorum, & arcam, in qua posita est Flauia Salutaris uxor eius rosas exornēt de xxv. sacrificent, quæ ex xx. & de reliq. ibi epulentur, ob quam liberalitatem Coll. Fabr. M. R. inter benemeritos quotannis rosas publicijs supra. S. & Flauia salutari uxori eius mittendas ex xxv. sacrificium faciundum de xx. per magistros decreuit.

In quodam oratorio in vico portioli

M. Cocceius. M. F. Cam. Erotianus Dec. Col. Cent. M. R. Sibi, & Valeriæ benignæ coniugi incomp. Cum qua uixit annis xx.

Viuus

Pos.

Apud

Apud adem Sancti Apollinaris in Classe

C. Iul. Prisci. V. A. VI. M. X. D. viij. Iul. germanus armorum custos, & Val. Martiana parentes

Aliud eodem in loco

P. Aelius Cissus sibi, & Ligariæ Ammiadi. V. Pos. u agrp. xv. in Fr. xxv. Hic Loc. Her. non Seq.

Eodem in loco

D. M.

Valeriæ Didix Valeria tertia matri pientiff.

B. M. P.

Eodem in loco

D. M.

SPEDIAE. Pan. Yeb. P. Cassius Verus Coniugi pientiff.

Apud adem Sancti Ioannis Euangelista

SERGIA. Olimpias sibi, & L. Sergio Rufo. F. Et L. Caltilio Tespio

H. M. H. N. S.

Eodem in loco

AVRELIAE Maternianæ Coniugi Incomp. quæ uixit annis mecum xxij. sine ulla querela Aurel. liberal. Marit.

Apud

75
Apud pulcherrimam adem Sancti Vitalis

D. M.

GERVLANIAE Artemisiae. L. Annius uelox Matri
pientissi.

Apud adem Sancti Andreae

M. AVRELIUS Marius Seleucus Vet. Exoptariae Clau
diae coniugi incomparab. Et sibi. VIV. POSUIT.

Apud adem Sancti Ioannis Baptista

C. Didio. Concordiano. V. A. VI. M. VIII. D.
XX. C. Didius. Celer. N. Iunia Marcellina parentes.

Eodem in loco

Dis. manibus
T. Vennonii. Feliciani. T. Vennonius. Foelix filio ca
rissimo.

Eodem in loco

PACCIAE Cæsiae. Lib. benemerit. Paccia Flora.

Apud adem Sancti Ioannis Evangelista

AVRELIAE L. F. Statiliae Claudianae quæ uix. an
no I. mense I. die I. Filia
HERODES. Et. Iulina Parentes.

Ibidem

D. M.

IULIAE.

IULIAE. Primæ. Vix. A. xj. M. iiij. D. xvij. C. Iulius. Crescens. N. Filia. Carissimæ.

Apud adem Spiritus sancti

M.

M.

M. Aurelio Marcellino Coniugi Dulcissimo Saufeia Crispina Coniunx

In Ecclesia Spiritus sancti

ROGATO. Aug. Lib. Tabul. Cepr. Fau. Siluanus. Fil. & foelicissima Neptis. Et Seuerinus : conlib. & dius. lib. Hæredes.

F.

C.

Apud Ecclesiam Sancti Petri maioris

O. Tertull. Filo. o. Tertullus Et Aurel. Ammasis Parent. Po.

Apud Ecclesiam Sancta Agatha maioris

D.

M.

T. Veturius Florus Veteranus. Scriba. Na. Dalmata vixit annis lv. posuit T. Veturius. Poniinus. Libertus Patrono. B. M. G. In. fronte Ped. x. In. Agro. P. viiij.

Apud adem Sancti Apollinaris in Classe

D.

M.

Q. Aurelio. Festiano. Nat. Pan. Vetaur : Clauce : Patron.

tron. &. coniug. dulciss.

B

M

P

57

Ibidem

Memoriae. Dida. Hilare. Dida. Hermione. Sorori. dulcissimae. posuit: Quae. vixit. annis. xxix. dies. ix.

Ibidem

Auilia. Stephane. Floris. L. Auilio. Rufae. Auiliae. gemellae. Parentibus. caris. viua. P.

Ibidem

Bonae. memoriae. castissimae. coniugi. Midiae. Prociliae. Minuc. Dionysius. Sprecultr. maritus. cum qua vixit annis xxij. ipsa autem vixit annis xxxvij.

Ibidem

Eudae. monepaphroditi: F. Rhodius. V. F.

S. ET S.

Ibidem

Pomponia. Syntycae. sibi. &. Pomponio. filio. suo

Apud eadem Sancti Severi

D.

M.

C. Valerio. Diodoro. vix. An. xix. C. Valerius. Placidius. &. Valeria. mirtale. parentes. fil. & sibi

H

Ibidem

Ibidem

D. M.

Herennia . Secundina . Con. Opt. Aurelius . Sabinus .

P. C.

Ibidem

D. M.

M Vitellus . Titianus . Na. Cilix . uix. annis xxxiiij. ma.
xj. iiij. Pad. M. Indius . Titianus . frater . P. In . Fr. P.
Vi. IN . A G. P. viij.

*Apud adem Sancti Petri in Trentula agri Rauen. super
marmore duorum puerorum imagines pari
forma pulcherrima.*

L. Scantiol. L. F. Galot. Scantio. L. F. Tiron. C.
Venetius . P. F. M. Bæbius . M. L. Glauoiu. Heredes . Ex . Bes . Se.

In eadem Ciuitate

Q. Sextilius . Barbula . Sib. & Flauia . Primæ . Mazonis .
L. contibernali suæ . V. F. libertis libertabusq. suis inf.
P. xxj. in A. P. xxj.

In Ecclesia Maiori

D. M.

Aureliæ . Annæ . uix. an. xxvij. M. Aur. Iust. Parent.

B. M. P.

In eadem Ciuitate

D. M.

M. Furnius. Alexander . III. triumpho. Nat Gr. vix.
An xlv. mil. ann. xxv. Furnia . Daphne . Patrono . Bene-
merenti. idem . & coniugi . P. C.

Apud portam Auream

Ti. Claudius. Drusij . F. Cæsar. Aug. Germanicus.
Pont. Max. trib. Pot. II. cons. desig. III. Imp. III.
P. P. Dedit

Apud adem Cathedralem

Aurel. Matidiæ . M. Aurel. iustus. & Aurel. Marina. So-
rori. & infanti, dulcissimæ

B. M. P.

Apud adem Sancta Agnetis

D. M.

A. Fabius. Onesimus . V. F. sibi . & Marcia . Nym-
phæ . Con. Opt.

Apud adem Cathedralem

B. M.

H 2 A. Suuius,

A. Suuius. Marinus. sibi. & coniugi suæ. Aur. Theodoræ
dulcissimæ. Fœminæ. Viui.

Posuerunt

Apud adem Sancti Ioannis Euangelistæ

Betutix. Proculæ. I. Betutius. Proculus. & Cælia. vi
Ærix. parentes filia. pijsim. uixit Annis. xvj. D. xxx.

*Extra Urbem Rauē in suburbio
apud Ecclesiam.*

D.

M.

Fulloniæ. tertix. P. Vedius. Apius. Coniug. Op-
tim.

Apud adem Sancti Martini in calo aur.

D.

M.

Sæ. Marcellus. sibi. & Claudix Siricæ uirginix. meæ
cum qua uixi. annis. xiiij. mensibus. vij. diebus. vj. Vibi. sibi
posuer. quæ perit. anno Ro. vj.

Ibidem

Iulia. Marina. Euresis. sibi uiua. posuit.

Apud Ecclesiam cathedralem

P. Cornel. Antonio. qui. uixit annis. V. M. vij. D. viij.
Cornelius. Iulian. & Cælia. Sabbatis. parentes. filio. pijsimo.

Extra

*Extra Urbem Ravenna apud Ecclesiam Sanctæ Mammæ
in urna marmorea, in qua duæ infantium
imagines sculptæ sunt.*

O S S A.

L. Titini. L. L. Sillonis.

Apud adem Sancti Vitalis

D. M.

Aureliæ. Varroniliæ. fil. inf. uix. an. ij. Aurelius. Vale-
rian. & Lucania. Maximina. paren.

Apud adem Sanctæ Agnetis

D. M.

Egnatiæ. primitiæ. sibi. & Egnatio. Onesimo.

V. P.

Apud adem Sancti Stephani

Maria. Patrobi. F. Alexæ. Tryphonis. F. coniugi.
optimo.

Apud adem Sanctæ Mariæ in portu

Pettidiæ. Attiroditi. coniugi. S. carissimæ. cum. qua. ui-
xi. ann. xxxvj. M. Vibius. felix. Aug.

N. R.

Apud

*Apud adem Sancti Apollinaris in Classe in mar-
more quodam ad modum urna
rotunda.*

C. Valeri Iusti

Ibidem

D.

M.

Naroniæ. Fortunat. Nat. Italica. Vix. ann. xvj. Ce-
stius. Proculus. Coniugi

B.

M.

*Extra Urbem Ravenna apud Sanctum Albertum
agri Ravennatis.*

Herennia. Cyparæ. filia. innocentissimæ. quæ vixit an-
nis. vij. menses. x. L. Herennius felicissimus. Et Cassia.
Cyparæ. parentes. infeliciss.

Apud adem Sanctæ Mamma intra Urbem

D.

M.

T. Plotius Tromentina Rufinus Aequo. Vet. Leg. ij.
Adiut. P. F. M. Plætorus. Valens. Vet. H. B. M. P.

Praeforibus D. Vitalis.

Εν ταῦθα κείται ὁ στρατηγὴς καλῶς
Ρ'ὠμίῳ ἀβλαβῇ Φυλάξας, καὶ τὴν δύσιν
Τοῖς γαλλεοῖς διαπόταις τεῖς ἐξ ἐαυτοῖς
Ἰσταάκιος, τῇ βασιλείῳ ὁ σύμμαχος.

Ο' τῆς ἀπάσης Ἀρμενίας κόσμος μέγας;
 Ἀρμενίος γ' ἦν ὅστις ἐκ λαμπρῶν ἡρώων;
 Τούτῃ θρόνον ἔδωκε δακρύων, ἡ σύμφορος
 Σωτήρ ἡμῶν, σὺ φρον, τρυφῆς τρυφῶν σε μνήης
 Παντός στυγνάζει τοῦ θρόνου ἐξ ἐρημίας
 Ἀνδρὸς λαόνδ' ἐκ καμάτων αἰδοῦσαν
 Εἰταῖς ἀναπλάσσει ἡλίου, καὶ τῇ δ' ὕψι
 Στρεπτοῦ γ' ἡρῶν τῆς δ' ὕψους, καὶ τῆς εἰρήνης.

Traductio superscripti Epitaphij.

Hic iacet Isaacius qui bonus dux extitit. Romamque
 indemnem ac occidentem ter sex annis principibus con-
 servauit, & Imperatorum socius fuit. Ipse Armenius ma-
 gnum vniuersæ Armeniæ fuerat ornamentum. Iste enim
 ex claro fuit genere, hoc ipso bona cum gloria mortuo socia
 vitæ Sofanna modesta more turturis frequenter suspirat vi-
 ro priuata; viro, qui ob labores in ortu solis, & occasu sor-
 titus est gloriam: orientis enim atque occidentis duxit
 exercitum.

Aclix

Maximæ Fil. dulcissim.

Q. A. II II. M. ix. dies xx. P. Aclius.

Maximus. Tr. & Flauia. detelia. parentes. infœlicissimi.

Ibidem

M. Martio. Sempronio. Ptolemæo. Except. Dupl. Vuic.
 M. Martius. Menelaus. Vetex. scrib. illo. dulcissimo. & filio.
 posuit.

Ibidem

Popilia. Martia. V. P. sibi. & .Popilio. Magiano. Li-
berto. B. M.

Ibidem

D. M.

L. Licinij Maximi Tr. Class. Patr. Rauen. Natone. D.
Almat vix. ann xxxv Milit ann. xxv. Paclius. quintus. Fra-
tri. pijsfimo. faciendum. cur.

CO MO
MAG. ET CLARISS. EQVITI
ARTIVM AC V. I. DOCTORI,
VITALI LANDO PATRITIO
VENETO PRAESTANTISS.

Desiderius Spretus Rauennas se plur. commen.

SCIO vir Clarissime, Eques, ac Doctor insignis, quamlibenter pro singulari erga nos amore, tuamq; eximia virtute, & doctrina, veteris Rauenna monumenta intelligere cupias. Quod & si antea tum maxime quum apud nos Praturam geres ostendisti: in qua cum aequitate, tum iustitia, atque facilitate tua, ita ciues omnes allexisti, & tantiseos, ac Urbem profecutus es beneficijs, ac ornamentis, ut tui apud nos memoria perpetua, immortalisq; futura sit. Eam enim curam, atque diligentiam in reformanda decorandaq; Vrbe adhibuisti, ut nihil magis accurate factum à te dici possit. Sed hoc ipsum & multa, ac valde praeclara tua facinora sileo, quae non hoc essent breui cursu. sed maiori volumine complētenda. Sic enim ingenio, virtute, & gloria excellis, ut te uno in multiplici genere laudis possit aetas nostra cum maioribus certare. Verum cum tanto erga Urbem nostram tenearis amore, & te rerum nostrarum cognitio tantopere delectet ne immerito abs te fieri videatur, nuper quadam in archino publico mea opera inuenta, quo tibi iocundiora esse existimaui, colubentius, & audacius scribo. Quibus olim Rauennatis cum Venetis saeteratos, ut in initio cum Romana Republica fuisse comperis. Anno quidem ab aduentu Domini millesimo ducentesimo sexagesimo primo,

Rainerio Geno Principe, uti scriptis fidelibus memoria traditum est, firmum Veneticum Rauennatibus sœdus habuere. Quod & Laurentio Theupulo Duce firmiter innouatum, atque percussum extitit. Cuius hac imprimis fuit conditio: ut Vice dominus (sic eum magistratum appellant) à Venetis nostram in Urbem designaretur: nève quadam mercium genera è Liguria, aut alijs prouincijs ad aliena loca Rauenna, nisi ad illius usum, aut Venetias portari transuehîq; possent. Verum cum ea prohibitione vectigalia redditusq; Rauennatum non parum minuerentur, nè hoc incommodo Venetorum amicitia ipsos afficeret, eodem iure & a quo sœdere Rauennatibus certam pecunia quantitatem singulis quisque annis numerare tenebantur. Aliud quoque his scriptis memoria proditum est. In agro Rauennati Castellum, cui Marchamo nomen citra, & penes Eridanum fuit: Loco certe, ut conyicio, mercatoribus, & conuenis pro emendis, commutandisq; mercibus aptissimo. His enim qui oneratis è Liguria nanibus descendebant, iter erat expeditum res venales ibi uel deponere, aut Rauennam petere. hincq; Padum superantibus ad propria turgidis saculis remeare. Id oppidum à Rauennatibus conditum aliquando Veneti tenuere. Illius uero regendi, ac custodiendi gratia duo ex nobilium ordine à Senatu Veneto in annum delegabantur: horum è numero fuere patritia gentis Paulus Fuscarinus, ac Birutius Delphinus. Postremoq; Andreas Vicfurius, & Dardus Raimundus: quibus tandem magistratum ibi custodiamq; gerentibus amice uti constat, & pacèione Marchamo ad Rauennates redijt. Multa præterea, ut ex his monumentis apparet, sunt hincinde fideliter & constanter acta multa & familiariter, & amice adinuicem scripta, quæ firmam inter ipsos unionem, ac singularem beneuolentiam exprimunt, & ostendunt. Hac populo Rauennati bona, firmaq; cum Venetis fuit amicitia, dum Cinitas libera nullo tyranno, sed ciuibus regeretur. Resq; nostra non ex unius uoluntate, sed plurimorum uotis agerentur. Verum & si tyranni Cinitatem postea oppressere, necesse illis tamen semper fuit, quo ciuium animis satisfacere, se eo iure cum Senatu Veneto habere, quo astrictos nostri temporis homines colligatos, atque commenda-

tos appellant, non aliter dominium seruaturi, nisi illius amicitiam tenuissent: Quod iunioris Oſtacij geſta plane declarauerunt. Cuius tempore à tyrannide euasimus: & noſtram ex animo deditiōem Venetiſuſcepere, ut in maiori de Rauenna libro conſcripſimus. Iſta certe cum letiſſim non mediocrem animo cæpi uoluptatem atque latiſſimam. Maioribusq; noſtris plurimum deberi fateor, qui talem poſteris memoriā ſeruauere. Vides itaque magnifice, ac ſplendidiſſime uir, quanta ſemper fueris erga Venetos Rauennatū beneuolentia, atque fides. Quod ſi qui ex inimicis præcordijs noſ illis affectos, deditosq; mirentur, mirari deſinant, quando non noua, immo uetus ſit, & fides, & amicitia innata nobis, & à maioribus tradita. Nam quod ab ipsis actum eſt, nobis & idem præceptum eſſe uidetur: quæ enim laus eſt progenitorum bene geſta referre, & ea factō paruipendere, quæ non tantum exequanda, uerum & ſi uires adſint multo ſuperanda. Maior enim maiorum laudibus gloria ac laus eſt ſemper addenda. Igitur ſi maiorum geſta imitanda ſunt: Venetiſuti & ſumus & uolumus, fideles eſſe debemus. Sed non minor profecto Rauennati populo inſeſſet fides atque conſtantia Saguntinis, ac Maſſilienſibus: qui ne à Romanis uſi legitur deſicerent, maximas, ac grauiffimas calamitates tollerauerunt: & tandem omnia potius extrema pati uoluere, ſui, liberorum, ac patriæ excidium, quàm hoſtium populi Romani Imperium perferre: nec ipſe uti exiſtimo, de nobis aliter ſenties, qui noſtrorum ciuium noſti affectiones, & corda. Habes iam, quæ nuper à me comperta eſſe dixi, & ut breuius potui excerpta, atque deſcripta, qui ſicut antiquam Rauenna amplitudinē uſtationem, & inſtaurationem, & alia permulta iam plane obliſſerata, ad noſtrorum cognitionem hominum deducere ſtudiui, iſa quoque priſam ipſius cum Venetiſ amicitiam & antiquum fædus, ad te uirum quidem erudiſſimum, atque ampliſſimum, qui Rauennam ſummo quodam ſemper honore & laude proſequeris, foues & exſollis ſcribere conſilium fuit. Hoc igitur munuſculum paruū profecto, tibi tamen ut ſpero haud ingratum, quod ab homine & animo ſemper tibi deditiſſimo proſiſcitur, lubenter, ac benigne ſuſcipias, rogo.

78
MAVRI VGERII MANTVANI
AD IACOBVM FRANCHVM
RAVENNATEM,

ELEGIVNCVLA.

RANCHE Rauennatis pulcherrima gloria campi,
Qui colis Aoniæ, Pegaseumq; nemus.
Cui data de viridi musarum fronde corona
Pierio tinctas cingit in æne comas;
Nuper scripta tua primordia vidimus Urbis,
Et cultam doctis artibus historiam.
Conditor est Spretus, prisca cognomine gentis,
Sed non spernendo nobilis ingenio.
Ille quidem longo seclis labentibus ævo
Mœnia semirutæ restituit patriæ.
Non hac longa dies, non hac annosa vetustas,
Nec poterunt bombo frangere saxa gravi.
Hac sine morte tui donant tibi mœnia ciues,
Quorum opera, ingenium, culta Rauenna foues.
Quod si nunc sapiens Franchum quoque lata fouebis,
Aique erit in patria notior ille sua
Hic mihi crede potest tantum tibi tradere nomen,
Quantum Verona docta tabella dedit:
At tu: nam dirum est patriæ se auferre petenti:
Fac teneat summum Franche Rauenna locum.
Vale.

V I T A
 DESIDERII SPRETI
 HISTORICI RAVERNATIS

Scripta à
 VINCENTIO CARRARIO CANONICO,
 ET IVRISCONSULTO RAVERNATE.

SPRETAM gentem inter Rauennates illas Patritij ordinis familias, quas in libellum elapsis annis digessi, nobilitate, opibus, maiorum gloria, & dignitate vetustati coniunctis; sua, ipsam ornatam, virtute, non alienis conspicuam proprias laudes posse proferre, satis, superq. omnibus compertum est. Nam in documentis, & monumentis, quæ tot depopulationibus, tot publicis, tot crebris priuatis incendijs superfuerunt; ipsius familiæ nobilis memoria annos quadringentos attingere reperitur: siquidem Talamon & Rodulphus, Arardi filij anno millesimo ducentesimo trigesimo secundo viuebant. Ex Talamone autem natus est Spretus, qui anno M C C XXXV. floruit. Ex Spretu, Arardus, qui alium Spretum genuit, cuius filij, fuerunt Arardus, Tamagninus, & Marcus, à quibus omnes, quæ nunc Rauennæ viuunt, familiæ Spretorum, descendunt. Et quo-

quoniam ex scripturis , & antiquis monumentis Rauennatibus non reperitur huius familiæ origo , non nulli perhibent ex Germania oriundam , vt etiam affirmabat se legiffe , Bartholomæus Orfutius Lucensis , Episcopus Lauellinus , Rainutij Farnesij Cardinalis Archiepiscopi Rauennæ suffraganeus : Quod ego puto verum esse , eo adductus , a duobus illius prouinciæ fluminibus , quorum vnum *S R E* , alterum autem *S P R E D A* nuncupatur , & ad eorundem ripas fluminum populorum , & opidorum frequentia , satis conspicuas habitasse . Suspicientibus alijs , vnam , & eandem esse cum nobili Felicina item Germana origine , in præsentia rum Bononiensi familia . Quoniam ambæ viuידam Filicem aurea in area gestent ; quanquam Spreta montes tres albi coloris non differentia ergo , sed vt magis montes ipsi , in quorum cacumine & plantata , conspicuam ipsam Filicem reddant , & ostendent : Nemo autem est qui huius Familiæ viros cognoscat & non laudet , & non miretur virtutem , constantiam , prudentiam , & genus denique eorum nobile , tum quoniam ipsa hæc familia Spreta tot honestata virtutibus , virorum semper virtute prædicatorum fuerit amans , & benefica , & pro patria sua in varijs muneribus ac legationibus laborauerit , tum quia Matronarum quoque pudicarum clarissima , fertilis , & frequens , adeò , vt nobilibus Rauennatium , & externorum familijs fuerit , sitq. affinis , sicuti fusius in nostris Romanæ historijs , atq. in familiæ huius stemmate , illiusq. historia diximus , ad quæ , vt breuitati studeamus , oratio reijciatur . Desiderius igitur , huius familiæ præcipuum decus , eo anno , quo Constantiense Concilium inchoatum est , qui fuit a partu Virginis quadragentesimus decimus quartus supra millesimum , ex altero Desiderio natus proficiens ætate , & moribus ; vir fuit suo tempore eloquentissimus , & rerum , quæ ad ius attinent peritissimus , & nostræ ciuitatis specimen , posteaquam ipse post Andream Agnellum , & Geruasium Ricobaldum , &

alios

alios antiquiores, qui minime extant, fuit, qui quadam
 animi actus pietate, originem, & antiquitatem patriæ no-
 stræ, primus omnium ederet, quamobrem ei non parum
 debemus, quoniam in causa fuerit, atque alijs iter præbue-
 rit: ad nostram Historiam, fusius scribendam calcar opti-
 mum addendo: & hinc Clarissimis Venetis, qui de more
 summos viros ac virtute illustris, beneuolentia, beneficen-
 tiaq. amplexantur, quam maxima, & euehunt, mirum in
 modum carus, & inter alios Iacobo Antonio Marcello præ-
 cipuo viro, & eatunc de Republica Veneta benemerito,
 cui dicauit partum illum, idest tres libros Historiæ Rauenna-
 tis, complectens quæ ad originem & amplitudinem, ad va-
 stationem, & instaurationem Urbis nostræ facere sibi visa
 sunt, eleganti stylo. Habuit in Vxorem Andream filiam
 Masij Christiani Rauennatis, quæ familia Christianorum
 nunc extincta est. Genuit autem Desiderius ex ipsa An-
 drea Coniuge quattuor filios, qui fuere Urbanus, Boni-
 facius, Ioannes Baptista, & Hieronymus. Urbanus Iuris-
 consultus, post amplas dignitates adeptas, Vicariatus in
 Patria pro Bartholomæo Rouerella Cardinale Archiepi-
 scopo nostro officium præclarè gessit, eo demum in numero
 summorum illorum virorum, qui vulgò Rotæ in Romana
 Aula Auditores appellantur, delectus, morte præuentus,
 minimè assecutus est: sed cum sequentes Ioannes Baptista,
 etiam ipse iurifconsultus, & Hieronymus Fratres, Latine,
 Græceq. peritus, euaserant, & ita quod post mortem eo-
 rum patris, sæpe patriæ ornamento fuerint, cum tamen an-
 tequam Desiderius ipse vitam cum morte commutaret, Bo-
 nifacius, qui operam quoq. legibus apud Patauinos, egre-
 gie nauabat, vita fuisset functus, Ioanne Baptista, & Hie-
 ronymo interea (vt in eorum apud me genealogia uidere
 est) familiam propagantibus. Vixit Desiderius circiter
 annos sexaginta, omnibus carus, præcipue Venetis ipsis,

in

in patria multum dilectus, & in filijs felicissimus, sicut ex
hoc suo Hexastico, cognosci potest.

*Descripsi postquam celebris Monumenta Rauenna,
Et vidi Urbanum patribus esse patrem,
Baptistamq. meum iuris callere medullas,
Hieronymum lingua currere utraque via,
Ad se quam primum cæli regnator, & orbis,
Hinc voluit celeri, me properare pede.*

F I N I S.

